

**MISKOLCI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**VÁLLALKOZÁSELMÉLET ÉS GYAKORLAT
DOKTORI ISKOLA**

A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE:
Prof. Dr. Balaton Károly
egyetemi tanár

TÉMAVEZETŐ:
Dr. Varga Beatrix Margit
egyetemi docens

JELÖLT:
Makszim Györgyné dr. Nagy Tímea

**Vállalkozási szempontú térszerkezeti kutatás, különös tekintettel
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére**

PhD értekezés tézisei

**Miskolc
2018**

Tartalomjegyzék

1	Kitűzött feladatok összefoglalása	3
1.1	<i>Bevezetés.....</i>	3
1.2	<i>A téma aktualitása.....</i>	4
1.3	<i>Célkitűzés és a kutatás menete.....</i>	4
2	Módszertan	5
3	Tudományos eredmények	7
3.1	<i>Elméleti áttekintés.....</i>	7
3.2	<i>Hipotézisek.....</i>	8
3.3	<i>Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell elméleti bemutatása.....</i>	9
3.4	<i>A makro- és részben mezo-szintű részmodell tesztelése: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági-társadalmi helyzetének, vállalkozási szerkezetének értékelése.....</i>	14
3.5	<i>Mikro-szintű részmodell tesztelése: az empirikus kutatás elemzése, értékelése.....</i>	17
3.6	<i>Vállalkozási típusalkotás klaszteranalízissel</i>	19
3.7	<i>A mezo-szint mint a modell lényegi alrendszerének értékelése.....</i>	20
3.8	<i>A gazdasági-társadalmi tényezők változásainak vizsgálata Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2011 óta.....</i>	22
3.9	<i>A kutatás új és újszerű eredményeinek összefoglalása.....</i>	23
3.10	<i>Az eredmények hasznosítása</i>	26
4	Irodalomjegyzék	27
5	Publikációs jegyzék.....	28

1 Kitűzött feladatok összefoglalása

1.1 Bevezetés

A disszertációban összefoglalt vállalkezési térszerkezeti kutatás a gazdasági téren belül a vállalkezési struktúra és a területi fejlődés kapcsolatának elemzésére irányul, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét helyezve a vizsgálat fókuszába. A kutatás kiterjedt a vállalkezési szektor egyes jellemzőinek a gazdasági-társadalmi folyamatokkal összefüggő elemzésére, és a területi fejlődésben betöltött szerepének, hatásainak értékelésére. Statisztikai módszerek segítségével értékeltük Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzetét a megyék fejlettségi rangsorában, valamint a területi folyamatok megyei szintű különbségeinek nagyságát.

Az alapvetően feltáró jellegű kutató munka fő célja a gazdasági téren belül a vállalkezési szempontú területi különbségek, illetve az azt előidéző és befolyásoló tényezők (térbeli folyamatok) vizsgálata, azaz a vállalkezési szféra szempontjából értékelni a területi dimenziót mikro-, makro- és mezo-szinten. A fenti területek vizsgálatával lehetővé válik egy olyan átfogó kép ábrázolása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről, amelyből kirajzolódnak a térség közelmúltjának gazdasági, társadalmi jellemzői, a fejlődésbeli lemaradás okai, továbbá a felzárkózási folyamat lehetséges irányai.

A kutatás másik alapvető célja, amely tulajdonképpen járulékos jellegű cél, hiszen a fő célkitűzést szolgálja, elméleti síkon megalkotni, és empirikus úton tesztelni egy olyan területileg integrált vállalkezési térszerkezeti modellt, amely egy kiválasztott térségben a vállalkezési struktúra területi fejlődésre gyakorolt hatásainak mérésére hivatott.

A modell segítségével meghatározhatóvá válik a magyar megyék gazdasági fejlettsége, területi diszparitása a befolyásoló gazdasági-társadalmi folyamatok tükrében, a vállalkezések térszerkezetét befolyásoló tényezők kapcsolatrendszer, illetve a vállalkezések kvantitatív és kvalitatív jellemzőinek hatásmechanizmusa. A modell végső célja, hogy kijelölje a beavatkozás kulcsterületeit a teljesítmény, a hatékonyság, a versenyképesség, valamint a gazdasági-társadalmi szerepvállalás fokozása érdekében.

A kutatás során széles körű szakirodalmi feldolgozásra került sor, melyek megalapozták a későbbi modellalkotást. Először áttekintettük a vonatkozó térgazdaságtani elméletek fogalmi kereteit, főbb irányzatait, a területi modellalkotás módszertani sajátosságait, térszerkezeti jellemzőit, illetve a vállalkezések jellemzőinek és a gazdasági, társadalmi folyamatok összefüggés-rendszerének elemzési módszereit, célterületnek tekintve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét. Ezt követően szakértői mélyinterjúkat bonyolítottunk le, amelyek megalapozták a későbbi modellalkotást. A Térségi Vállalkezési Térszerkezeti Modell elméleti síkon történő felállítását követően áttekintettük a tesztelés elméleti és gyakorlati tudnivalóit, különös tekintettel a minta jellemzőinek vizsgálatára. Ezt követően a modell tesztelését végeztük el először makro-szinten, szekunder-kutatás segítségével, majd mikro-szinten, kvantitatív kutatási módszert alkalmazva. Végül a kettő metszetét jelentő *mezo-szint* regionális térszerkezeti sajátosságait emeltük ki, amely egységes keretbe zárja a gazdasági, társadalmi folyamatok összefüggésrendszerét. A kutatás eredményei számos publikációban megjelentek, elősegítve ezzel a témában folytatott további kutatást.

1.2 A téma aktualitása

A vállalkozások térszerkezeti (strukturális) jellemzőinek feltérképezése, a vállalkozási jellemzők és a gazdasági folyamatok közötti sztochasztikus kapcsolatok elemzése, valamint a vállalkozási szempontú területi különbségek vizsgálata a folyamatosan változó gazdasági körülmények tükrében minden időben aktuális, különösen a gazdaság egyes szereplőinek, a gazdaságpolitika irányvonalát meghatározó szereplőknek, de a közvetett kapcsolódások miatt a más témák iránt érdeklődők számára is. Így a vizsgálati területek fontosságát több tényező is alátámasztja:

- Napjainkban egyre többet hallhatunk arról, hogy a magyar gazdaság fejlődésének kulcsa a hazai vállalkozói réteg, azon belül is elsősorban a kis- és középvállalkozások (KKV-k) hatékonyságában, gazdasági teljesítményének, versenyképességének növelésében rejlik.
- Természetes módon adódik, hogy egy térség gazdasági fejlettségében meghatározó szerepet játszik a vállalkozási szféra, amely szorosan beágyazódik az adott gazdasági, társadalmi környezetbe. Így a gazdaság teljesítményét a vállalkozási szektor a gazdasági és társadalmi tényezők szűrőin keresztül képes befolyásolni, figyelembe véve a vállalkozások szerkezeti jellemzőinek és a gazdasági folyamatok összefüggéseinek rendszerét. Ugyanakkor a hatások, az összefüggések területileg, valamint időben is eltérnek, így egy adott tényező nem feltétlenül eredményez ugyanolyan hatásokat és összefüggéseket a különböző földrajzi területeken és időszakokban.
- Az egyenlőtlenség mind a társadalomban, mind a gazdasági tevékenységek térbeli elhelyezkedésében tapasztalható. A makro-, mikro- és az ezek metszetét jelentő regionális szintű gazdasági, társadalmi folyamatok egyaránt azt bizonyítják, hogy a polarizáció a kelet-nyugat tagoltságban, valamint a centrum-periféria viszonyában is tetten érhető. Ráadásul a területi egyenlőtlenségek fogalomköréhez gyakran társítjuk a szegénységet, az elmaradottságot és a fejlődésbeli lemaradást.
- A gazdasági folyamatok alakításában, a gazdasági térben megnyilvánuló egyenlőtlenségek befolyásolásában fontos szerepet töltenek be a vállalkozások. A vállalkozási szempontú területi különbségek vizsgálatának eredményei hatással lehetnek mind a gazdasági fejlődést meghatározó tényezőkre, mind pedig a vállalkozási szerkezetben fellépő problémák kezelésére.

Ahhoz, hogy a kedvezőtlen folyamatokat befolyásolni tudjuk, ismerni kell a meghatározó okokat és mechanizmusokat. Csak így hozhatunk releváns döntést a beavatkozások irányáról és mértékéről.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye tradicionálisan hátrányos helyzete egyrészt gazdasági, másrészt társadalmi természetű. A felzárkózási folyamatban, a területi különbségek csökkentésében meghatározó szerepet játszik a vállalkozási szféra.

1.3 Célkitűzés és a kutatás menete

Kutatómunkánk alapvető célja megalkotni egy olyan területileg integrált vállalkozási térszerkezeti modellt, amelynek segítségével egyrészt meghatározható, hogy milyen tényezők, folyamatok alakítják egy térség vállalkozásainak struktúráját és a köztük lévő kapcsolatrendszerét. Másrészt kifinomult módszertan alapján válik mérhetővé a vállalkozási jellemzők közötti kapcsolatok rendszere, megalapozva ezzel az empirikus kutatással alátámasztott Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozási típusalkotást. A modell

segítségével meghatározható a vállalozási struktúra területi fejlődésre gyakorolt hatása, kijelölve azokat a beavatkozási hatóterületeket a megyei gazdaságfejlesztés számára, melyek segítségével mérsékelhetők a középszintű (elsősorban megyei) területi egységek közötti fejlettségi különbségek.

A központi cél elérése érdekében részcélokat fogalmaztunk meg, melyeket az alábbiakban ismertetünk:

- A kutatás céljához kapcsolódó legfontosabb alapfogalmak meghatározása, részletesen kitérve a területi egyenlőtlenségek fogalmi kereteire. Komplex képet kívánunk nyújtani a **vállalozási struktúrát érintő területi modellekről**, azok alkalmazási lehetőségeiről, illetve korlátairól (*Disszertáció 2. fejezete*).
- Elméleti síkon kívánjuk megalkotni a fő célkitűzésben szereplő **Térségi Vállalozási Térszerkezeti Modellt** (*Disszertáció 3. fejezete*).
- Az **elméleti modell makro- és részben mezo-szintű részmodelljének elemzése** érdekében fontosnak tartjuk Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzetének áttekintését, különös tekintettel a vállalozási struktúráját meghatározó *külső tényezők* elemzésére, azaz a vállalozások jellemzői és a működésükre ható gazdasági-társadalmi folyamatok közötti összefüggések vizsgálatára. Ennek részeként meghatározzuk Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzetét a hazai megyék fejlettségi rangsorában. Ezeket kiegészítve hangsúlyt helyezünk a megyei szinten, illetve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyén belül érvényesülő területi különbségek egzakt vizsgálatára egyenlőtlenségi mutatók alkalmazásával (*Disszertáció 4. fejezete*).
- Az elméleti alapokon nyugvó modell empirikus tesztelése előtt a megfelelő szintű általánosításokhoz szükséges minta meghatározásának elméleti és gyakorlati tudnivalóit kívánjuk áttekinteni. Ezután következik a **mikro-szintű részmodell tesztelése**, mely során a modell *belső tényezőinek*, valamint e tényezők közötti kapcsolatok paraméterezésére kerül sor. Ez a rész cél azonban túlmutat a modell tesztelésén, ugyanis az elemzésben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalozásainak gazdaságban betöltött helyzetéről, szerepéről, fejlődési lehetőségeiről is minél teljesebb körű képet kívánunk festeni. Kísérletet teszünk továbbá *megyei szinten a vállalozási szerkezetet* orientáló eszközök meghatározására, a vállalozási szerkezetben fellépő problémák, feszültségpontok kezelésére, valamint a megye fejlesztése szempontjából meghatározó ágazati irányok, ágazati struktúrák kialakítására, így teremtve meg a kapcsolatot a mezo-szinttel. Hiszen a **mikro-szinten megállapított kapcsolatok, összefüggések (csakúgy, mint a makro-szintűek) a mezo-szinten integrálódnak** (*Disszertáció 5. fejezete*).

Végül a tézisfüzetet az **új és újszerű eredmények** megfogalmazásával zárjuk (*Disszertáció 6. fejezete*).

A célkitűzéssel kapcsolatban fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy kutatásunk tartalmilag a *külső tényezők – belső tényezők – belső szerkezet* mélyreható elemzésével alkot logikai egységet. A tanulmány címében szereplő „*vállalozási szempontú térszerkezeti kutatás*” megjelölés a fenti célrendszer egészére vonatkoztatva nyeri el valódi értelmét.

2 Módszertan

A disszertáció tudományos mivolta megköveteli a kitűzött célok elérése érdekében alkalmazott módszertan közgazdaságtudományi normákhoz történő igazítását. Ennek megfelelően mindvégig nagy hangsúlyt fektettünk a feladat igényének leginkább megfelelő kutatási módszerek, kvantitatív és kvalitatív technikák megválasztására. Ezt indokolja, hogy a

kutatás egyrészt egy célirányos történeti/összehasonlító kutatás a térgazdaságtani elméletekre, valamint ezek változásaira vonatkozóan, amit egy feltáró jellegű kutatás követ.

Alapfeltevésiünk, hogy egy adott térség fejlettsége, versenyképessége, „sikeressége” nagymértékben függ az ott működő vállalkozások sikerességétől, illetve attól, hogy a térségi vállalkozási szerkezet hogyan illeszkedik a területi áramlásokba.

Kutatásunkban a vállalkozások gazdasági szereplők, amelyek részt vesznek a gazdasági-társadalmi folyamatok befolyásolásában, a gazdasági fejlettség és a területi differenciáltság alakításában.

A gazdasági-társadalmi tényezők, valamint a vállalkozási jellemzők közötti kapcsolatok és hatásmechanizmusok feltárására (a leíró statisztikai módszerek mellett) a korrelációs számítást, a varianciaanalízist, az asszociációs kapcsolatok szorossági mérőszámait, a főkomponens-elemzést, a klaszteranalízist, valamint egyenlőtlenségi mérőszámokat alkalmaztunk a magyarországi megyék, azon belül kiemelten Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, valamint az empirikus kutatás adataira támaszkodva. A számításokat egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által publikált 1995–2011 közötti Statisztikai évkönyvek, Területi statisztikai évkönyvek, illetve az egyes időszaki kiadványok adatbázisaira, másrészt empirikus kutatásunk adataira támaszkodva végeztük. **Az időtáv (1995-2011) megválasztásának alapvető indoka** – különös tekintettel annak felső határára – **a primer adatgyűjtéssel való összhang megteremtése volt.** (A primer adatgyűjtés lebonyolítására 2010 nyarán került sor.) Ugyanakkor jelen tézisfüzet végén **„A gazdasági-társadalmi tényezők változásainak vizsgálata Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2011 óta”** című alfejezetben sor kerül a **frissebb adatokból adódó következtetések, új elemek, illetve a tendenciaváltozások értékelésére.**

Makro-szinten a vállalkozások szerkezetét és a területi egyenlőtlenségeket befolyásoló, továbbá egy térség gazdasági-társadalmi helyzetét determináló tényezők közül az általános gazdasági fejlettséget, a kutatás-fejlesztési tevékenységet, a szabályozórendszert, a vállalkozások általános szektorális jellemzőit, a beruházásokat, a lakosság jövedelmi helyzetét a munkaerőpiac szerkezetét, a térségben élők jövedelmi színvonalát, a főbb demográfiai folyamatok alakulását, a lakosság iskolai végzettségét, valamint infrastrukturális jellemzőit vettük figyelembe vizsgálataink során. Mivel egy-egy tényező önmagában is meglehetősen összetett tartalommal bír, ezért többféle indikátor felhasználásával kvantifikáltuk azokat.

Míg a makro-szintű elemzések során szekunder adatokkal dolgoztunk, addig mikro-szintű kutatásunk során kizárólag vállalkozási megkérdezésből származó, primer adatokra támaszkodtunk. Ez utóbbi esetében a mintavétel módjának megválasztásakor véletlen (valószínűségi) mintavételi eljárásra törekedtünk azért, hogy a mintából levont következtetések általánosíthatóan legyenek megfogalmazhatók Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vonatkozásában, mely utóbbi a teljes populációt jelenti a disszertációban. Ugyanakkor ez az eljárás mintavételi hibával terhelt. Emellett itt is megjelenik a nem mintavételi hiba. A kérdőíves felmérés során 250 vállalkozást kérdeztünk meg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területéről ún. szisztematikus kiválasztást alkalmazva, mely során a KSH – ABC sorrendben rögzített – céginformációs adattárából minden 50. vállalkozást választottuk ki. Ennél nagyobb számú kérdőíves felmérés lebonyolítása a költségek szempontjából már nagyon megterhelő lett volna. Az információgyűjtés kérdőívvel támogatott, telefonos megkérdezés formájában történt, és két hónapot (2010. június-július) vett igénybe négy kérdezőbiztos közreműködésével. Azért választottuk ezt a megkérdezési technikát, mert így lehetett közvetlenebb vállalkozási információkat elérni, a másodlagos adatforrásokból nem lehetett a kutatás célrendszeréhez kapcsolódó valamennyi információhoz hozzájutni, illetve ez a módszer a korrekciók tisztázását is lehetővé tette.

A teljes minta pontossági szintje 95 százalékos megbízhatósági szint mellett $\pm 6,2$ százalékpont (Molnár, 2008).

A statisztikai számításokhoz, illetve a grafikus ábrák készítéséhez a Windows alapú SPSS 19.0 statisztikai programcsomagot, valamint a Microsoft Excel táblázatkezelő szoftvert használtuk fel.

3 Tudományos eredmények

3.1 Elméleti áttekintés

A disszertációban a térgazdaságtani és térszerkezeti elméleteknek a kutatás céljához igazodó szintetizálására, továbbá a nemzetállamon belüli területi különbségek belső okainak számbavételére, az ok-okozati összefüggések feltárására, valamint a vállalkezési szerkezet és a gazdasági, társadalmi folyamatok kapcsolatának vizsgálatára vonatkozó szakirodalmi háttér összefoglalására törekszünk. Olyan összefüggéseket is kiemelünk, amelyek segíthetnek megérteni a magyar megyék közötti különbségeket, illetve az azok háttérében álló tényezőket, jelenségeket. A gazdasági, társadalmi folyamatok összetettségük miatt jól közelíthetők, elemezhetők többváltozós modellekkel, melyek vizsgálatunk módszertani alapjait hivatottak alátámasztani, vagy előfeltételezéseink szakirodalmi megalapozottságának vizsgálatához köthetők. Az elméleti háttér forrásául a témakör meghatározó és méltán elismert nemzetközi és hazai szakkönyvei, folyóiratokban megjelent szakkikerei és egyéb tudományos művek szolgáltak.

A térbeliség, a területi egyenlőtlenségek elméleti háttere a téma multidiszciplináris jellegéből adódóan rendkívül összetett és szerteágazó. Ezen elméletek teljes körű áttekintése nem célunk. A dolgozatban *azokra az elméletekre összpontosítottunk (telephelyelméletek, növekedés-elméletek), amelyek a területi különbségek vállalkezési szerkezettel összefüggő ok-okozati kapcsolatait világítják meg, szem előtt tartva a hazai konkrét vizsgálat lehetőségeit.* Ezen belül már eleve *az egyes elméleteknek is csak azokat, a kutatás szempontjából releváns elemeit összegeztük, amelyekre a hipotézisek megfogalmazása és a modellalkotás során építkeztünk.*

A területi különbségeket okozó tényezők közül viszonylag ritkán (Lengyel, 2003; Egyed, 2009) kerül az elemzések középpontjába napjaink fokozatosan önálló sodó erőforrása, a **kapcsolati tőke**. Az egyenlőtlenségi folyamatok alakításában betöltött szerepe nem közvetlenül érvényesül, azonban mégis jelentősnek tekinthető, éppen ezért a disszertációban külön egységként kezeltük, és elméleti síkon részletesen elemeztük az okok között.

A területi modellalkotás megalapozásaként áttekintettük azokat a térszerkezeti modelleket, amelyek a vállalkezési szféra és a területi folyamatok kapcsolatát vizsgálják. Ezen elméletekkel kapcsolatban arra a következtetésre jutottunk, hogy szinte valamennyi elméletben jelen van közvetlenül vagy közvetve a vállalkezések területfejlesztésre gyakorolt hatása, területfejlesztésben betöltött kiemelkedő szerepe. **Ugyanakkor a térszerkezet kifejezetten vállalkezési szempontú elemzése egyiknek sem alkotja lényegi magját. Disszertációnkban a területi egyenlőtlenségek vizsgálatában az általános gazdasági-társadalmi tényezők mellett külön elemzési területnek tekintjük a vállalkezési szektor területi különbségeket befolyásoló szerepét. Munkánk ebből a szempontból újszerűnek tekinthető a területi kutatásokban.**

3.2 Hipotézisek

A következő táblázat a térgazdaságtan elméleteit szintetizáló munka során megfogalmazott, a jelen kutatással kapcsolatban felállított hipotéziseket tartalmazza külön-külön, az egyes kutatási részterületeknek megfelelően.

A disszertáció hipotézis-rendszere

<i>Elméleti alapok</i>	<i>A Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell felállíthatóságára, használhatóságára vonatkozó hipotézis</i>
<u>Krugman, Porter, Storper és Lengyel modellje alapján</u>	1. Kutatásunk során feldolgoztuk a térbeli folyamatokat vállalkozási szempontból értékelő legfontosabb modelleket, melyekkel kapcsolatban megállapítottuk, hogy nincs kiemelten leképezve a mezo-szintre vonatkozó elméleti háttér, de a vállalkozásoknak a területfejlesztésben játszott szerepe minden elmélet háttérében, és a területfejlesztés gyakorlatában ott van. Ezért indokolt egy olyan modell felállítása, amely a vállalkozások mezo-szintű térszerkezeti jellemzőinek a térségek fejlesztésével való kapcsolatát modellezi, és integrálódik a vállalkozási és a mezo-szintű területi tervezés folyamatába. Hipotézisünk szerint egy ilyen modell kidolgozható és használható.
<i>Elméleti alapok</i>	<i>A makro-szintű részmodellel, azaz a makrogazdasági folyamatok területi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatásaival kapcsolatban megfogalmazott hipotézisek (megyei szinten)</i>
<u>Neoklasszikus irányzat alapján</u>	2. A területi fejlődés nemzetgazdaságon belüli, mezo-szinten érzékelhető egyenlőtlenségei részben magyarázhatók a pozitív lokális externáliák , és az azokat előidéző gazdasági, társadalmi folyamatok térségenként eltérő befolyásoló erejével hazánkban is.
<i>Elméleti alapok</i> (A kapcsolati tőke a társadalmi tőke része, de nem azonos azzal.)	<i>A mikro-szintű részmodellel, azaz az empirikus kutatással kapcsolatban megfogalmazott hipotézisek (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye üzleti vállalkozásaira vonatkozóan)</i>
<u>Endogén növekedésemélet alapján</u>	3. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye endogén adottságai (természeti tényezők, humán erőforrás összetétele, kultúra, tradíciók) alapján meghatározó a mezőgazdasági szektorban tevékenykedő vállalkozások szerepvállalása a foglalkoztatásban, az árbevétel realizálásban, valamint a gyakorlati képzésben. A mezőgazdasági vállalkozások tulajdonosi struktúráját illetően döntő a magyarok részaránya.
<u>Krugman Új gazdaságföldrajz elmélete alapján</u>	4. A megyei szintű gazdasági fejlettségben lényeges szerepe van annak, hogy a gazdasági tevékenységek viszonylag egyenletesen oszlanak el a térben, vagy pedig néhány helyen sűrűsödve helyezkednek el, ezáltal a pozitív és negatív externáliák különböző kombinációit keltve életre. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozásait magas árbevétel- és létszám-koncentráció jellemzi.
<u>Piaci telephelyelméletek alapján</u>	5. Az 1980-as '90-es évek fordulóján a gyökeresen megváltozott gazdasági, társadalmi, politikai feltételrendszer módosította a vállalkozási szféra struktúráját Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében , melynek következtében napjainkban a tőkeerő és az innovációs potenciál teremt szélsőséges helyzetű csoportokat a vállalkozások között.

Forrás: Saját szerkesztés

3.3 Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell elméleti bemutatása

Az általunk felállítani kívánt modell megalkotásának folyamatát komoly szakirodalmi áttekintés előzte meg, melyek közül részletesen foglalkoztunk a *Paul Krugman (2003)* által képviselt „Új gazdaságföldrajz” elmélettel, a *Michael Porter (1990)* munkásságához kötődő *Rombusz-modell*, *Michael Storper (1997)* „Szentháromság” modelljével, valamint *Lengyel Imre regionális versenyképességi Piramis-modelljének (Lengyel, 2000)* elméleti modellünkhöz kapcsolódó gondolataival. A disszertációban az általunk megalkotott Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modellt a hasonlóságok és a különbségek mentén összevetettük a módszertani alapokat nyújtó modellekkel.

A *Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell* (ld. közvetkező oldali ábra) a vállalkozások kvantitatív és kvalitatív jellemzőit, azok összefüggés-rendszerét veszi górcső alá, figyelembe véve, hogy a vállalkozások strukturális jellemzői mélyen beágyazódnak a makro-, mikro- és a mezo-szintű gazdasági és társadalmi folyamatokba. A modellalkotás folyamatát feltáró típusú, ún. szakértői mélyinterjúk is támogatták.

A vállalkozási szféra az egyik legfontosabb eszköze annak a folyamatnak, ami a gazdasági növekedéshez és fejlődéshez, ezzel párhuzamosan pedig a területi egyenlőtlenségek csökkenéséhez vezethet. A területi különbségek számos okból adódhatnak, de napjaink talán legerősebben ható tényezői a gazdasági, társadalmi jellemzők. Mindezek a kapcsolatok bemutatathatók egy olyan modellen keresztül, amelyben három kiemelt alrendszer (makro, mikro, mezo) kölcsönhatása érvényesül, ahol a vállalkozási szektor a gazdasági és társadalmi környezetbe ágyazottan szerepel.

A modell megalkotása során abból indultunk ki, hogy milyen tényezők, folyamatok alakítják egy térség vállalkozásainak összetételét, hogyan működik a vállalkozások és a térségi szereplők kapcsolatrendszere. Ehhez fontosnak tartottuk a tényezőknek célorientált struktúrába rendezését, melynek kiindulási alapját a térségek és a vállalkozások keresleti és kínálati tényezőinek egymással való összevetése jelentette.

A vállalkozási kereslet és kínálat, illetve a térségi kereslet és kínálat egyes elemei a makro-, valamint a mikrokörnyezet részét képezik, míg a köztük lévő kapcsolatok rendszere a mezo-szintű gazdasági tér szerkezetét határozza meg. Modellünket ebből a hármas felosztásból kiindulva alkottuk meg.

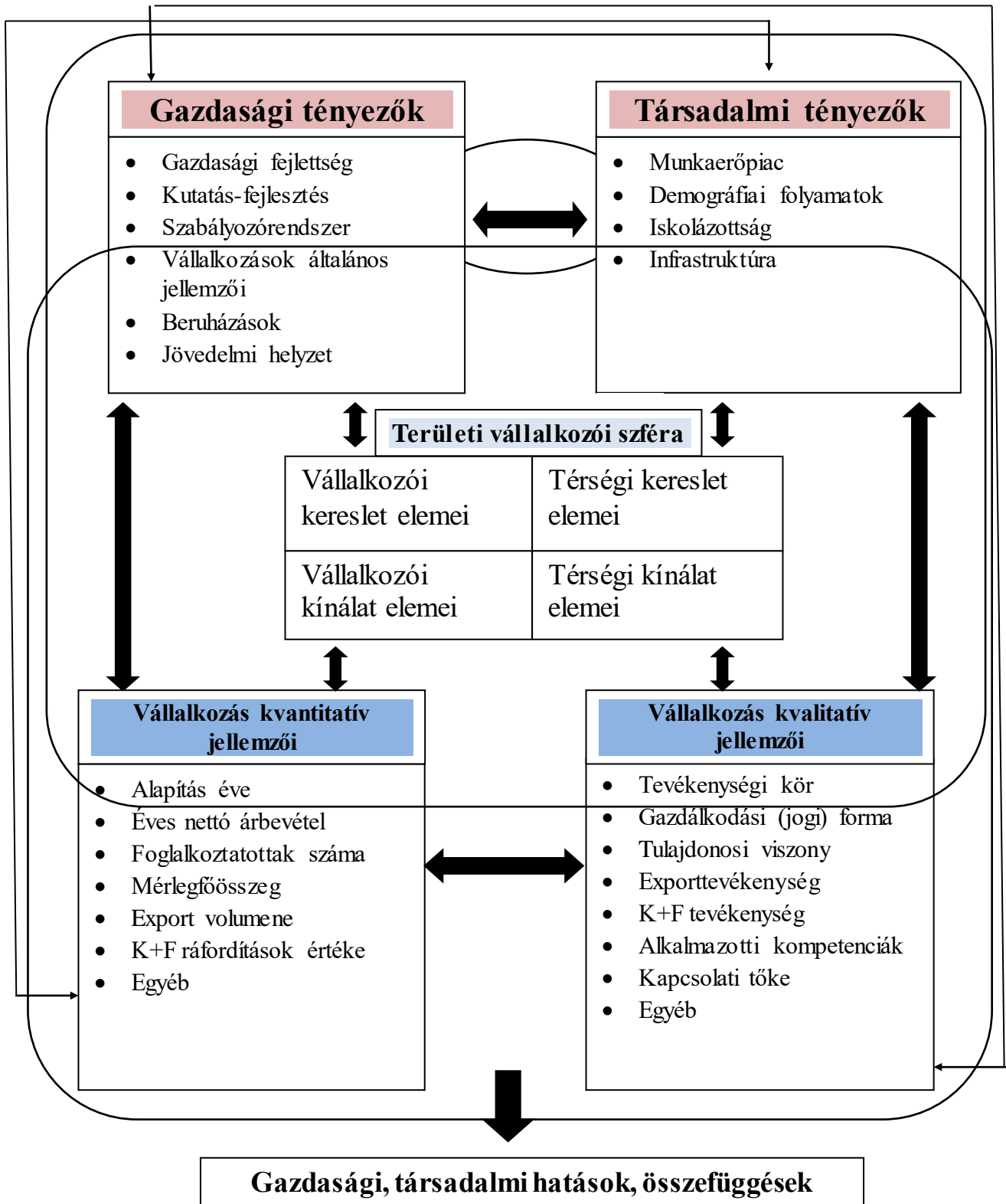
A modellben a **mikro-szint** jelenti az egyes vállalkozást, annak kvalitatív és kvantitatív jellemzőit és a köztük lévő kapcsolatok rendszerét.

Makro-szint alatt a vállalkozási teret értjük, és ezen keresztül az egyes vállalkozások működését is meghatározó komplex gazdasági-társadalmi környezetet.

A **mezo-szint** pedig nem pusztán a hagyományos területi középszintet (megyét) jelenti, hanem több annál, egyfajta minőségi többletet hordoz magában, ugyanis ez a szint a vállalkozások közvetlen gazdasági tere, hatóterülete, amelyet a vállalkozások összessége és a köztük lévő viszonyrendszer határoz meg. A makro- és a mikro-szintek, valamint a mikro-szintű egységek közötti kapcsolatot a mezo-szint teremti meg.

Az egyenlőtlenségi folyamatokból levonható következtetéseket, a hatás-mechanismusok feltárását statisztikai módszerek alapozzák meg. A modellben szorosan összefonódnak és összefüggésben állnak egy térség fejlettségét, teljesítményét, tagoltságát befolyásoló gazdasági és társadalmi tényezők csakúgy, mint a vállalkozások szerkezetét, struktúráját meghatározó jellemzők.

Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell

Forrás: Saját szerkesztés

A *Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell* célja a társadalmi és gazdasági tevékenységek térbeli elhelyezkedésében tapasztalható egyenlőtlenségek kimutatása, okainak feltárása a vállalkozási szféra szempontjából. A Modell bemutatja, hogy a lokális/regionális térben milyen tényezők, folyamatok befolyásolják a vállalkozások struktúráját, illetve, hogy egy adott térség vállalkozási szerkezete milyen kapcsolatokat határoz meg, hogyan befolyásolja a térség fejlődését annak érdekében, hogy megalapozza a térségi gazdaságpolitikai döntéseket.

A modell értelmezési kerete, regionális szintje a regionális tereken belül a NUTS3 szint, melyet kutatásunkban a 19 magyarországi megye képvisel.

A Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell arra épül, hogy ha meg akarjuk ismerni és érteni egy térség, egy földrajzi egység gazdasági térben elfoglalt helyzetét, nagy segítségünkre lehet a gazdasági és társadalmi környezet (*makro-szintű részmodell*), valamint a vállalkozási szektor (*mikro-szintű részmodell*) strukturális elemzése. Mivel a makrofolyamatok és összefüggések nélkül nem érthető és magyarázható a térségi vállalkozási struktúra állapota, működése és változása, ezért a modellnek tartalmaznia kell egy ilyen komponenst. *Ez a makro-szintű részmodell.* Hasonlóképp szükséges a térségben működő vállalkozások sajátosságainak feltárása, különösen a természeti, gazdasági és társadalmi környezetükhöz való viszony jellemzőinek vizsgálata. *Ezt a szerepet tölti be a mikro-szintű részmodell.*

Makro-szintű elméleti részmodell:

A *makro-szintű részmodell* célja egy adott térség, földrajzi egység térben elfoglalt helyzetének elemzése a gazdasági-társadalmi folyamatok tükrében. Ez alapján meghatározható a vizsgált térségek közötti gazdasági-társadalmi fejlettségi rangsor, figyelembe véve a Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell makrogazdasági befolyásoló tényezőit, illetve a vállalkozásokkal összefüggésbe hozható sajátosságait. Kutatásunk során viszonyszámokra épülő mutatókat vontunk be a magyar megyék gazdasági fejlettség szerinti rangsor-képzésébe. A Modell segítségével vizsgálható a vállalkozási szféra területi fejlődésre gyakorolt hatása, a területi egyenlőtlenségeket okozó tényezők rendszere, a területi diszparitás mértéke makro-szinten.

A makro-szintű elemzések középpontjába valamennyi változó esetében – kutatásunk célterületét – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét állítottuk. A megyék vizsgálata során a GDP-t, illetve az egy főre jutó GDP-t vettük alapul indikátor-változóként. A felhasznált magyarázó-változók körét pedig a gazdasági fejlettséggel, illetve a területi egyenlőtlenségekkel makroökonómiai és statisztikai aspektusból összefüggésbe hozható mutatószámok képezték.

A makro-szintű részmodell **végső célja főkomponens-elemzéssel megalkotni egy olyan összetett mutatószámot**, amely több tényező figyelembe vételével meghatározza az egyes térségek gazdasági-fejlettségi rangsorban elfoglalt helyét, különös tekintettel a vizsgált célterületének (jelen kutatás esetén Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) rangsorbeli pozíciójára.

A főkomponens-elemzés megalapozása érdekében a korrelációs számítás módszerét hívtuk segítségül.

Az intenzitási mutatók alapján végrehajtott főkomponens-elemzés a következő változók bevonásával történt:

- egy főre jutó GDP (ezer Ft/fő),
- vállalkozói aktivitás (db/ezer lakos),
- alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete (Ft),

Mikro-szintű elméleti részmodell:

A *mikro-szintű részmodellben* ismertetjük a vállalkozások kvantitatív és kvalitatív szerkezeti jellemzőit, különös tekintettel a jellemzők között feltárható összefüggésekre, azok irányára és mértékére. Az információk forrása ez esetben primer, hiszen a részmodell csak és kizárólag olyan változókkal dolgozik, amelyek vállalkozások megkérdezéséből származnak.

A *mikro-szintű elméleti részmodell* a felhasznált változók típusa alapján mennyiségi adatok mellett minőségi jellemzőket is tartalmaz, melyek alatt a vállalkozások működését, tevékenységét, fejlettségét, gazdasági szerepvállalási képességét meghatározó szerkezeti jellemzőket értjük.

A részmodell befolyásoló tényezői a változók típusa alapján két csoportba sorolhatók: kvantitatív és kvalitatív jellegű indikátorok.

Kvantitatív befolyásoló tényezők: alapítás éve, éves nettó árbevétel, foglalkoztatottak száma, mérlegfőösszeg.

Kvalitatív befolyásoló tényezők: tevékenységi kör, gazdálkodási forma, tulajdonosi viszonyok, exporttevékenység, K+F tevékenység, dolgozói kompetenciák, a vállalkozás jövőre vonatkozó foglalkoztatási tervei, szakmai gyakorlat biztosítása, kapcsolati tőke (a disszertációban kizárólag elméleti síkon történő vizsgálata).

Kizárólag elméleti síkon a kapcsolati tőkét is bevontuk a mikro-szintű részmodell változói közé. A mikro-szintű elméleti részmodellben nagy hangsúlyt fektetünk a változók közötti összefüggések vizsgálatára, melynek segítségével vállalkozási típusokat alkottunk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

Az eddig tárgyalt két mérési részmodell közötti legfőbb különbséget a vizsgálat szintje (makro-, mikro-szint), a felhasznált változók típusa (a makro-szintű részmodell csak mennyiségi változókkal dolgozik, míg a mikro-szintű a mennyiségi mellett minőségi változókat is alkalmaz), illetve az információk forrása (makro esetben szekunder információkkal, mikro esetben pedig kizárólag primer információkkal dolgoztunk) jelenti. Valamennyi felsorolt változó alapvetően befolyásolja a vállalkozások jövőbeli lehetőségeit, gazdasági helyzetét és szerepét. Ebből az okból kifolyólag a Modell a változóknak a területi struktúra alakítása szempontjából történő értékelésére és hatásaik számszerűsítésére összpontosít.

Mezo-szintű elméleti részmodell:

A mezo-szintű részmodellben a térségi szinten megnyilvánuló gazdasági, társadalmi folyamatokat, azok kapcsolatrendszerét, hatásait és következményeit vizsgáljuk. Kiemeljük azokat a térgazdaságtani jelenségeket, amelyek lokális szinten jelennek meg és fejtik ki hatásukat a gazdasági térben. Emellett választ kívánunk adni arra, hogy a vállalkozási szektornak milyen kapcsolódásai vannak a térség gazdasági-társadalmi jellemzőihez, milyen összefüggések mutathatók ki közöttük, valamint milyen szerepet játszik a területi egyenlőtlenségek alakításában, közvetetten egy térség gazdasági fejlettségében. Ez a részmodell alapozza meg és zárja egységes keretbe a másik két részmodell ok-okozati összefüggésrendszerét.

Egy adott térség vállalkozási szerkezetének vizsgálata szempontjából a kiinduló pontot a lokális (mezo) környezet elemzése jelenti, amely mintegy átmenetet képez a makro- és a mikrokörnyezet között, sajátos integráló metszetét jelenti a két nagy környezeti alapkategóriának. A regionális szinten érvényesülő tényezők jelentős része pozitív externáliaként jelentkezik a vállalkozások működésében.

A mezo-szint vizsgálata kapcsán abból célszerű kiindulni, hogy milyen tényezők, folyamatok alakítják az adott térség vállalkozásainak összetételét, hogyan működik a vállalkozások és a térségi szereplők kapcsolatrendszere. Ehhez a kiindulási alapot a nemzetgazdaságon belüli térségek és a vállalkozások keresleti és kínálati tényezőinek egymással való összevetése jelenti.

A **vállalati/vállalkozási kereslet** elemeit lényegében azok a tényezők jelentik, amelyeket az adott vállalkozás tevékenysége során az eredményesség szempontjait szem előtt tartva felhasznál, igénybe vesz. Ide tartozónak tekintjük a piacot, a területet, a tőkét, a vállalkozói környezetet, a partnereket, a beszállítókat, a munkaerőt, az infrastruktúrát.

A **térségi keresletet** elsősorban a térségben működő gazdasági szereplők, társadalmi csoportok szükségletei, az ezek által létrejövő piaci, partnerségi viszonyok és tőkekereslet határozzák meg.

A **vállalati/vállalkozási kínálat** elmeinek tekintjük a vállalkozások által nyújtott termékeket, szolgáltatásokat, munkahelyeket és a jövedelmet.

A **térségi kínálat** pedig magában foglalja a piacot, a területet, a tőkét, a vállalkozás környezetét, az infrastruktúrát, valamint a szociális és kulturális szolgáltatásokat.

Egy adott terület vállalkozási szerkezete a következő négy irányból elemezhető:

1. **Vállalkozási kereslet elemei – térségi kereslet elemei:** A vállalkozási, illetve a térségi kereslet elemeit összevetve, meghatározható a piacok koordinációja, valamint a szinergikus hatások hasznosítása. A szerkezetelemzés célja: adottságok felmérése (többletek és hiányok kimutatása mennyiségi vagy minőségi szempontból).
2. **Vállalkozási kínálat elemei – térségi kereslet elemei:** A vállalkozási, valamint a térségi kereslet elemei közötti összhang vagy differencia megalapozza a területfejlesztési döntések előkészítését és a térségek versenyét. A szerkezetelemzés célja: fejlesztési alternatívák kidolgozása.
3. **Vállalkozási kereslet elemei – térségi kínálat elemei:** A vállalkozási kereslet, illetve a térségi kínálat elemei közötti kapcsolatok határozzák meg a telephelyválasztást, valamint a vállalkozások versenyét. A szerkezetelemzés célja: fejlesztési (verseny)stratégiák/konkrét feladatok meghatározása.
4. **Vállalkozási kínálat elemei – térségi kínálat elemei:** A vállalkozási kínálat és a térségi kínálat elemei közötti kapcsolatok elemzése jótékony hatással lehet a fejlesztések koordinációjára, továbbá a hiánygazdálkodás és a hiányosságok kiküszöbölésére. Célkitűzés: fejlesztési döntések hatásvizsgálata.

A térségek vállalkozási szerkezete ezeket a kapcsolatokat határozza meg, ebből következően a térségi szerkezet a kapcsolatrendszerrel függően más és más. Ahhoz azonban, hogy a térségi szerkezetet a vállalkozások szempontjából komplex szemléletben tudjuk értékelni, elengedhetetlen a mezo-szintű keresleti és kínálati elemek makro- és mikrokörnyezeti tényezőkkel való összekapcsolása és értékelése. Módszertanilag az elemzések szintézisét a mezo-szintű részmodell jelenti, amely a Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell közös részeként (metszeteként) összefogja és egységes keretbe zárja a másik két részmodellt.

A részmodellek és befolyásoló tényezők áttekintése után tézis formájában fogalmazzuk meg a modellalkotás eredményét jelző *Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modellt*.

T1: Szekunderkutatás és szakértői mélyinterjúk alapján megalkottuk a Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modellt, amely egy kiválasztott térségben a vállalkozási struktúra területi fejlődésre gyakorolt hatásainak mérésére hivatott. Segítségével egyrészt kifinomult módszertan alapján válik elemezhetővé egy adott térség fejlettsége, másrészt meghatározhatók a területi fejlettséget befolyásoló makro-, mikro- és mezo-szintű tényezők által kifejtett hatások iránya és mértéke. A modellben három kiemelt részmodell (makro, mikro, mezo) kölcsönhatása érvényesül, ahol a vállalkozási szektor a gazdasági és társadalmi környezetbe ágyazottan szerepel. A vállalkozási szféra a gazdasági és társadalmi tényezők szűrőin keresztül befolyásolja a gazdaság teljesítményét. Ezt a területileg integrált modellt Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modellnek neveztük el.

A modell központi eleme a vállalkozási aktivitás és teljesítmény, amely kapcsolatot teremt a makro-szintű mechanizmusok, a mikro-szintű vállalkozási jellemzők és e kettő metszetét jelentő mezo-szintű folyamatok között. Mindezek alapján 1. hipotézisünket elfogadjuk.

3.4 A makro- és részben mezo-szintű részmodell tesztelése: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági-társadalmi helyzetének, vállalkezési szerkezetének értékelése

A *Térségi Vállalkozási-Térszerkezeti Modell* bemutatása után a *makro-szintű és (részben) a mezo-szintű részmodell kapcsolat-rendszerének értékelésére* térünk rá.

A következőkben a *Központi Statisztikai Hivatal* adatait felhasználva körvonalazzuk, hogy a hazai megyékben milyen változások következtek be az elmúlt időszakban (*a vizsgálati időtáv 1995–2011*), foglalkozunk a területi differenciáltság okaival, célzott elemzési térségnek (mezo-szintnek) tekintve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét. *A megyei összehasonlító vizsgálatokat a dolgozatban mindvégig a főváros, vagyis Budapest statisztikai adatai nélkül végeztük* annak érdekében, hogy a főváros – súlyából adódó – torzító hatását mérsékeljük.

A magyar megyék gazdasági helyzetét, fejlettségét jellemző gazdasági-társadalmi folyamatok statisztikai elemzésével (*makro-szintű és részben a mezo-szintű részmodell*) kapcsolatos vizsgálatunk legfontosabb eredményeit és a belőlük levonható következtetéseket az alábbiakban foglaljuk össze:

- A megyei GDP növekedési ütemét az országos arányában mutató hányados elemzése alapján megállapítható, hogy a fejlettebb megyék a válságjelenségekre hazai viszonylatban érzékenyebben reagálnak, mint a kevésbé fejlettek. Figyelembe véve Szabolcs-Szatmár-Bereg megye bruttó hazai termékére vonatkozó előrejelzéseinket, valamint a népesség számának folyamatos csökkenését, az elkövetkező években számottevő növekedés nem valószínű, esetleg a trendvonalhoz való felzárkózás miatt időszakos gyorsabb növekedés valószínűsíthető.
- A kutatásunk során figyelembe vett időtávban (1995–2011) a magyarországi megyék területi differenciáltságának erősödését tapasztalhatjuk. Magyarországon a fejlett és hátrányos helyzetű térségek elkülönülése, a területi különbségek fokozódása csak részben magyarázható a térbeliség hatóerejével és a hagyományos gazdasági struktúrákkal. A gazdasági (anyagi természetű) tényezők mellett egyre hangsúlyosabb helyzetbe kerülnek a nem gazdasági, társadalmi és szocio-kulturális struktúrák és a speciális helyi (lokális) tényezők.
- A gazdasági fejlettség térbeli összehasonlítására leginkább használt mutatót, az egy lakosra jutó bruttó hazai terméket tekintve, a megyék sorrendje (Budapest nélkül): Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér megye, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg mindössze Nógrád megyét előzi meg. A legmagasabb fejlettségi színvonalú Győr-Moson-Sopron megye és a rangsor végén álló Szabolcs-Szatmár-Bereg között 2,3-szeres volt a különbség.
- Magyarországon a kutatás-fejlesztésre fordított GDP hányad, és ezzel együtt az innováció színvonala messze elmarad az Európai Unió lisszaboni stratégiájában meghatározott 3%-os célkitűzéstől. Valamennyi abszolút K+F ráfordítás-mutató szignifikáns összefüggést mutat az adott térség gazdasági fejlettségével. Relatív mutatók esetében már megosztottabb a kép, hiszen a kapcsolatok szorossága minden esetben gyenge, de statisztikailag igazolható. A K+F tevékenység regionális allokációját továbbra is nagymértékű közép-magyarországi – azon belül fővárosi – koncentráció jellemzi. A vidéki régiókat tekintve Észak-Alföld és Dél-Alföld – ezeken belül is Debrecen és Szeged – szerepe kimagasló.
- A szabályozó rendszerben a területfejlesztési szempontok érvényesítésére a kevésbé fejlett térségek érzékenyebben reagálnak. A gazdasági fejlesztésre koncentráló fejlesztéspolitika szabályozó rendszere a fejlettebb megyék dinamikusabb növekedésének kedvez, azaz a területi egyenlőtlenségek növekedése irányába hat.

- A gazdasági teljesítményt befolyásoló fontosabb tényezők közül mind a regisztrált gazdasági szervezetek számát, mind a regisztrált vállalkozások számát, országosan, régiók és megyék szintjén egyaránt folyamatos növekedés jellemzi 1995-2011 között. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a vállalkozások számának változása érzékenyen reagál az országos szabályozásra és a nemzetközi kapcsolatok lehetőségeire.
- Sokkal árnyaltabbá teszi a képet a működő vállalkozások regisztráltakon belüli aránya, amely országos átlagban alig 42%. Megdöbbentően alacsony a működő vállalkozások aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (24%).
- A magyarországi megyék körében végzett szekunderkutatás alapján szignifikáns, közepesen erős kapcsolatot mutattunk ki a regisztrált vállalkozásokból valójában működő vállalkozások aránya és a gazdasági fejlettséget leginkább kifejező egy főre jutó bruttó hazai termék között ($r=0,59$). Szignifikáns szoros kapcsolatot állapítottunk meg a működő vállalkozások alapján vizsgált vállalkozássűrűség és az egy főre jutó bruttó hazai termék között ($r=0,7$). A vállalkozások magas népességarányos területi előfordulása dinamizálja a gazdaságot, ezáltal hatással van az adott térség fejlődésére. Az előzőek alapján megállapítható, hogy a gazdasági agglomeráció mértéke és a területi fejlettség közötti összefüggés érvényesül.
- A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma a rendszerváltástól napjainkig töretlenül nőtt, mely alól kivételt csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye képez, ahol 2003-tól intenzíven csökken a számuk, 2011-re 354-re. Ez azért probléma, mert a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma és a megtermelt bruttó hazai termék között szignifikáns, pozitív irányú, igen szoros kapcsolat ($r=0,92$) figyelhető meg országos szinten. Hasonló eredményt mutat a külföldi érdekeltségű vállalkozássűrűség (egy lakosra jutó külföldi érdekeltségű vállalkozás) és az egy főre jutó GDP korrelációja, melynek értéke: $r=0,77$. A külföldi érdekeltségű vállalkozások jelentős szerepet töltenek be a foglalkoztatásban is, hiszen a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma és a foglalkoztatottak száma közötti korrelációs kapcsolat pozitív irányú, igen szoros összefüggést mutat ($r=0,88$). A megyei tendencia magyarázata jelentős részben a szomszédos országok vállalkozói érdekeltségének alakulásában rejlik.
- A beruházások értékének alakulása pozitív irányú, szoros ($r=0,78$) kapcsolatot mutat a működő vállalkozások számával.
- A gazdaság térségenként eltérő szerkezete és teljesítménye alapvetően meghatározza a kereseti különbségeket is. Mind a bruttó, mind pedig a nettó jövedelmek szempontjából Fejér, Pest, illetve Győr-Moson-Sopron megye emelkedik ki, míg a legnagyobb kereseti hátránnyal Szabolcs-Szatmár-Bereg megye küzd. Pozitív irányú, igen szoros összefüggés mutatható ki mind az egy főre jutó GDP és a havi bruttó átlagkereset ($r=0,80$), mind pedig az egy főre jutó GDP és a nettó átlagkereset ($r=0,81$) között.
- A gazdasági aktivitás összetevőit vizsgálva, az országos foglalkoztatottság uniós összehasonlításban igen alacsony, a munkanélküliségi ráta viszont magas, az ország területi egységei közötti jelentős fokozódó eltérésekkel. A foglalkoztatottak arányát tekintve a legkedvezőbb értékekkel Komárom-Esztergom rendelkezik, míg a legkedvezőtlenebbekkel évek óta Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Pozitív irányú, igen szoros kapcsolat van a regisztrált vállalkozások száma és a foglalkoztatottak száma ($r=0,99$) között, de szoros összefüggésbe hozható a vállalkozói aktivitás és a foglalkoztatási, illetve munkanélküliségi ráta egymáshoz való viszonya, melyet a Pearson-féle korrelációs együttható előbbi esetén 0,79, utóbbinál pedig -0,77 értékkel jelez.
- Demográfiai szempontból országos, regionális, de megyei szinten is a népességszám csökkenésével és fokozatos előregedésével kell számolni. Összességében demográfiailag is jelentős különbségek mutatkoznak az egyes térségek között, amely szintén

összefüggésbe hozható az adott megye fejlettségével. (A csökkenő népességszám mögött a migrációs egyenleg hatása áll, mivel a fejlettebb térségek vonzóbbak. A természetes szaporodási rátát inkább negatív előjellű kapcsolat jellemzi vagy bizonyos esetekben egy U-alakú görbe – elméletileg.) Relatív mutatók esetében közepesen erős kapcsolat mutatható ki az ezer lakosra jutó tényleges szaporodás és az egy főre jutó GDP ($r=0,58$), illetve a népsűrűség és a fajlagos GDP között ($r=0,43$). Szignifikáns, szoros az összefüggés az eltartottsági ráta és az egy főre jutó GDP között ($r=-0,7$).

- Magyarországon a népesség elvégzett osztályszámának, de különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számának dinamikus növekedése jellemző. Napjainkban a népesség 42%-a középfokú, 12%-a felsőfokú végzettségű, és elenyésző (kb. 2%) azok aránya, akik még az általános iskolát sem fejezik be. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ezek az értékek részben alacsonyabbak (a legalább érettségivel rendelkezők aránya 35%), ugyanakkor a diplomával rendelkezőké 12%-kal az országos átlag szintjén van. Különösen kedvezőtlen az általános iskola 8 osztályával sem rendelkezők aránya, ami magasan az országos átlag felett van. A városoknak az oktatásban játszott szerepét jól jelzi, hogy szoros kapcsolat van a városok száma és felsőfokú nappali tagozaton tanulók száma között (Pearson-féle korreláció értéke: $r=0,91$).
- Az infrastrukturális hálózat kiépítettsége, fejlettsége szempontjából is a területi differenciáltság jelenségével találkozhatunk. A megyék differenciáltsága leginkább az autópályák kiépítettsége, azaz az elérhetőség terén mutatkozik meg, amit az autópálya és autóutak hossza, valamint a bruttó hazai termék közötti szoros korrelációs együttható ($r=0,76$) statisztikailag is igazol. Szintén szoros kapcsolat mutatható ki a szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya és az egy főre jutó GDP között ($r=0,66$).
- Főkomponens-elemzés alapján a magyar megyéket rangsorba állítottuk gazdasági súlyuk alapján: 1. Győr-Moson-Sopron megye, 2. Pest megye 3. Komárom-Esztergom megye. A kutatásunk célterületét jelentő Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a relatív mutatók alapján képzett főkomponens-elemzés alapján a 18. helyen áll. Összességében elmondható, hogy a főkomponens szerinti rangsor mögött egyértelműen a főkomponens elemzéshez felhasznált változók sajátosságai és kapcsolódásai állnak.
- Egyenlőtlenégi mérőszámokkal elemeztük a hazai megyék, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségei közötti gazdasági-társadalmi különbségeket a főkomponens-elemzésbe bevont három változó szerint. A területi egyenlőtlenégek mérőszámai közül a területi polarizáltság mérésére alkalmas mutatók, a szóródási mérőszámok és a területi megoszlások eltérését mérő indexek meghatározására került sor.
- A megyén belüli területi egyenlőtlenégek alakulásának egyik legfontosabb mozgatórugója a centrum-periféria kettősség. Ez a kettősség erőteljesen megnyilvánul a jövedelmi folyamatokban, a vállalkezési és a foglalkoztatási viszonyokban. A mérőszámok indikátorai kistérségi szinten: működő vállalkozások száma, nyilvántartott álláskereső aránya, egy adófizetőre jutó SZJA alapot képező jövedelem.

A makro-szintű részmodell alapját képező gazdasági és társadalmi faktorok egyúttal a pozitív és a negatív lokális externáliák forrásait jelentik, amelyek elsősorban a mikro- és kisvállalkozási szféra vállalkozói aktivitását befolyásolják, továbbá a már meglévők közötti kapcsolatokat és a hálózatosodást alakítják. Az externáliákkal kapcsolatban hangsúlyozni kívánjuk, hogy a pozitív elemek azonosítása, lehetőség szerinti befolyásolása és hasznosítása, az ezekre építő regionális politika megvalósítása a megye fejlődésének egyik kulcseleme. A magyarországi megyék területi fejlettségét befolyásoló gazdasági, társadalmi tényezők alapján a következő tézist fogalmaztuk meg.

T2: A pozitív lokális externáliák forrásaként értelmezhető gazdasági, társadalmi faktorok között kiemelkedő szerepet tulajdonítunk öt tényezőnek a területi egyenlőtlenségek befolyásolásában:

1. A hazai, illetve külföldi vállalkozási szféra jelenléte (indikátorai a vállalkozássűrűség és az ebből következő gazdasági agglomeráció, illetve a működő/regisztrált vállalkozások aránya);

2. Az innovációs potenciál (indikátorai a K+F helyek száma, tényleges létszáma és a K+F ráfordítások értéke);

3. A jövedelmi viszonyok (indikátorai a bruttó, illetve nettó átlagkereset);

4. A demográfiai folyamatok (indikátorai a tényleges szaporodás, a népsűrűség és az eltartottsági ráta);

5. Az infrastruktúra kiépítettsége (indikátorai az autópályák hossza, valamint a szennyvízhálózat kiépítettsége).

Az öt tényező komplexen fejti ki hatását a térbeli folyamatokra, és együttesen járul hozzá egy adott térség gazdasági fejlettségéhez, mivel az egyes indikátorok között is összefüggés, illetve kölcsönös meghatározottság állhat fenn.

Mezo-szinten összefüggés mutatható ki a vállalkozások szerkezeti jellemzői és a gazdasági teret befolyásoló gazdasági, társadalmi folyamatok között. **Ezek alapján 2. hipotézisünket elfogadjuk.**

A gazdasági fejlettséget mérő – a gazdasági-társadalmi folyamatok főkomponens-elemzése alapján képzett – összetett mutatószám képes rangsorba állítani a magyar megyéket, amellyel kapcsolatban a következő tézist fogalmaztuk meg.

T3: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági fejlettségét főkomponens-elemzés alapján képzett komplex mutatószámmal értékeltük. A fejlettséget mérő mutatószám a gazdasági fejlettséget leginkább jellemző egy főre jutó GDP, a vállalkozói aktivitás és az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresetének együttes mutatója. Ez alapján a vállalkozói szféra tükrében meghatározható a magyar megyék helye a főkomponens-elemzés alapján képzett gazdasági-fejlettségi rangsorban.

A főkomponens-elemzés alapján megállapítottuk, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nem megfelelően fejlett, alacsony gazdasági potenciállal rendelkező, hátrányos helyzetű periférikus térség. **Mindez szintén alátámasztja 2. hipotézisünket.**

3.5 Mikro-szintű részmodell tesztelése: az empirikus kutatás elemzése, értékelése

A létrehozott részmodell elméletileg valamennyi vállalkozási méret-kategóriában alkalmazható, így a verifikálást a teljes Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozási körre kiterjesztetten végeztük el. A vizsgálatot nagymintás kérdőíves megkérdezés formájában hajtottuk végre. Empirikus kutatásunk során a mintát alkotó Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozások *kvantitatív és kvalitatív jellemzőit* vizsgáltuk meg.

Az empirikus kutatás alapján Szabolcs-Szatmár-Bereg megye endogén adottságai egyértelműen a mezőgazdaság szerepét emelik ki. Az endogén növekedésmélet megállapításait Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összefüggésében elemezve a következő tézist fogalmaztuk meg.

T4: Az empirikus kutatás alapján országos átlagot meghaladó a mezőgazdasági vállalkozások aránya, melyek között az egyéni vállalkozási és a szövetkezeti forma felülreprezentált a teljes sokasághoz képest. A tőkeszegénységet az árbevétel és a mérlegfőösszeg nagysága igazolja. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak átlagos létszáma a többi ágazathoz viszonyítva jelentősnek tekinthető, ugyanakkor az elbocsátás veszélye is e szektorban a legfenyegetőbb. A mezőgazdaság tulajdonosi szerkezetében a 100%-os magyar tulajdonlás a meghatározó. A legkritikusabb pontja ennek a szektornak az export- és a K+F tevékenység, melynek teljesítménye a tőkeszegénység és az elavult ágazati szerkezet miatt minimálisnak tekinthető. Az alkalmazottakkal szemben támasztott legfontosabb követelmény a szakmai tudás és a problémamegoldó képesség. A mezőgazdaság és az oktatás kapcsolata a szakmai gyakorlőhelyek biztosítását tekintve megfelelő.

A mezőgazdasági ágazattal kapcsolatban megfogalmazott 3. hipotézisünket az empirikus kutatás alapján az árbevétel realizálás kivételével elfogadjuk.

A reprezentatív felmérés alapján kimutattuk, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozásokat alacsony árbevétel-koncentráció jellemzi (a koncentrációs együttható értéke 0,38), továbbá az éves nettó árbevétel statisztikailag igazolható összefüggésbe hozható az export-, illetve a kutatás-fejlesztési tevékenységgel. A vizsgálat egyértelműen bizonyítja, hogy az árbevétel növekedése aktívabb exporttevékenység és intenzívebb kutatás-fejlesztés folytatásával lehetséges. Mindezekre építve arra következtethetünk, hogy külföldi tulajdonlás esetén jóval nagyobb árbevétel tapasztalható, mint a magyar vonatkozásában.

T5/I.: Az árbevétel-koncentrációra vonatkozó hipotézisünket (4. hipotézis) a megfelelő statisztikai eljárás eredményei alapján el kell vetni. Ugyanakkor az export- és a K+F tevékenység árbevételre kifejtett hatását elemezve igazolható, hogy az árbevétel növekedésében az exportorientáció és a K+F aktivitás kulcsszerepet játszik.

A Boldrini-féle közelítő eljárás alapján számolt koncentrációs együttható értéke: 0,77, tehát Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozásait erős létszám-koncentráció jellemzi, vagyis a teljes foglalkoztatásból a mikro- és kisvállalkozások kisebb arányban részesednek, mint ezen vállalkozásoknak a sokaságon belüli részaránya. A nagyvállalatoknál pedig éppen fordított a helyzet. Ennek hátterében leginkább a magas KKV arány, illetve ezek önfenntartási kényszere, valamint az alacsony nagyvállalati jelenlét áll. Továbbá az a tény, hogy a kis- és középvállalkozások jellemzően családi vállalkozás keretei között működnek és a foglalkoztatásban való részvételük meglehetősen gyenge. A kevés számú nagyvállalat pedig ehhez képest viszonylagosan magas foglalkoztatási aránnyal rendelkezik.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozások foglalkoztatotti létszámával kapcsolatban a következő tézist fogalmaztuk meg.

T5/II.: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozások körében végzett reprezentatív felmérés alapján a területi fejlődésben meghatározó szerepet az ipar területén tevékenykedő vállalkozások játszanak, amelyek egyértelműen tőkeerős, exportorientált, főleg külföldi tulajdonban lévő korlátolt felelősségű társaságok, jelentős foglalkoztatásban betöltött szerepvállalással. A külföldi vállalkozások esetén a foglalkoztatottak átlagos létszáma szignifikánsan meghaladja a magyar vállalkozásokét – a létszám-koncentráció erős –, ugyanakkor a magasabb létszámmal rendelkező vállalkozások nagyobb valószínűséggel terveznek elbocsátást, mint kisebb létszámú társaik.

A foglalkoztatottak koncentrációjára vonatkozó hipotézisünk (4. hipotézis) statisztikailag (Gini-koefficiens alkalmazásával) megerősítést nyert.

3.6 Vállalkozási típusalkotás klaszteranalízissel

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozásait *klaszteranalízis* segítségével négy jól elkülöníthető csoportba rendeztük. A klaszterképzés szempontjait széleskörű előzetes statisztikai számítások (elsősorban összefüggés-vizsgálatok) alapozták meg, melyek során az SPSS program által létrehozott klaszterváltozót minőségi változóként kezelve kapcsolat-szorosságot kerestünk a vizsgálatba bevont többi változóval. A klaszterek számának és a bevont változók megválasztásánál egyértelműen a szakmai szempontokat, elsősorban a megye gazdasági-társadalmi adottságait vettük figyelembe.

Kategorikus változók: tevékenységi kör, gazdálkodási forma, tulajdonosi viszonyok, exporttevékenység, K+F tevékenység és a vállalkozás jövőre vonatkozó foglalkoztatási tervei.

Folytonos változók: éves nettó árbevétel, foglalkoztatottak száma, mérlegfőösszeg.

A kilenc változó segítségével a következő négy klasztert különítettük el:

1. „*Perifériára szoruló*”: Az első klaszter vállalkozásai a mezőgazdaságban, a kereskedelemben és a szállításban tevékenykednek. Arányuk (58%) meghatározó a mintán belül. E klaszterbe sorolható vállalkozások kizárólag egyéni vállalkozások, melyek kivétel nélkül magyar tulajdonban vannak, és nem végeznek sem export-, sem K+F tevékenységet. Alacsony átlagos árbevétel, foglalkoztatotti létszám és mérlegfőösszeg jellemző rájuk, tehát döntően mikrovállalkozások. Jövőbeli terveik között a foglalkoztatás bővítése nem szerepel, ugyanakkor szinten kívánják tartani a foglalkoztatottak számát.
2. „*Közösségi igényeket kiszolgáló*”: A második klaszter vállalkozásai elsősorban közösségi szolgáltatóknak tekinthetők, ennek megfelelően az oktatás, az egészségügy és az ingatlanügyletek területét fedik le. Közkereseti társaság, betéti társaság és egyéb gazdálkodási formában működnek, döntően magyar tulajdonosi háttérrel. Az első klaszter vállalkozásaihoz hasonlóan ezek körében sem jellemző az export és a kutatás-fejlesztés. Méretkategóriáik is az első klaszter vállalkozásaihoz hasonlóan alacsonyak, tehát jellemzően mikro- és kisvállalkozások.
3. „*Gazdaságot dinamizáló*”: A harmadik klaszterbe jellemzően az ipar és az építőipar vállalkozásai tartoznak. Gazdálkodási forma szempontjából korlátolt felelősségű társaságok, részvénytársaságok és szövetkezetek, továbbá külföldi tulajdonlás jellemző rájuk. Exportorientáltak, aktívak a kutatás-fejlesztésben, és jóval magasabb árbevétellel, foglalkoztatotti létszámmal és mérlegfőösszeggel rendelkeznek, mint a másik három klaszter vállalkozásai. Ebben a klaszterben nagyobb arányban vannak jelen a közép- és nagyvállalatok. Foglalkoztatás szempontjából döntő többségük a

szinten tartásban érdekelt, míg kisebb arányuknál szóba jöhet az elbocsátás, de a foglalkoztatás bővítése is.

4. „Pénzügyi szolgáltatók”: A negyedik klasztert egyértelműen a pénzügyi vállalkozások alkotják, és a harmadik klaszterhez hasonlóan itt is külföld jelenléte domináns a tulajdonosi szerkezetben. Míg az exportban jeleskednek, addig K+F területen jelentős a lemaradásuk. Árbevételük, foglalkoztatotti létszámuk és mérlegfőösszegük az első két klaszter vállalkozásaiét ugyan meghaladja, de az országos átlaghoz viszonyítva még mindig alacsonynak tekinthető.

A mikro-szintű részmodell tesztelésének végéhez közeledve megfogalmazzuk utolsó tézisünket, amely Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkezési kategóriáinak jellemzőit foglalja össze.

T6: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkezésainak csoportjait leginkább a tevékenységi kör, a tulajdonosi szerkezet, az export- és a K+F tevékenység különbözteti meg egymástól. Ezek alapján négy klasztert alakítottunk ki: „perifériára szorulók”, „közösségi igényeket kiszolgálók”, „gazdaságot dinamizálók” és „pénzügyi szolgáltatók”. A négy klaszter között további szignifikáns különbség mutatható ki gazdálkodási forma, árbevétel, létszám, mérlegfőösszeg és jövőbeli foglalkoztatás alapján. Ezek azok a tényezők, amelyek alapvetően meghatározzák, hogy a megye vállalkezésai periférián helyezkednek el, vagy a gazdaság dinamizálásában vesznek részt.

A megye fejlődéséhez egyértelműen a harmadik klaszter vállalkezésai, azaz a „gazdaságot dinamizálók” járulnak hozzá. A legnagyobb lemaradással az első klaszter vállalkezésai küzdenek, ezek a „perifériára szorulók”. Valamivel jobb helyzetben vannak a második („közösségi igényeket kiszolgálók”) és a negyedik klaszter („pénzügyi szolgáltatók”) vállalkezésai, de árbevételük, létszámuk és mérlegfőösszegük még mindig átlagon aluli, így összességében tőkeerejük országos átlagon aluli. **A vállalatcsoportok kialakításával kapcsolatos elképzelésünket (5. hipotézis) a klaszteranalízis eredményei alapján el kell vetni, hiszen feltételezésünk csak részben igazolódott be.** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mezőgazdasági vállalkezésai mellett a kereskedelem, a szállítványozásban tevékenykedők, valamint a különböző szolgáltató cégek is tőkeszegények és fejletlenek, alacsony méretjellemzőkkel, illetve gyenge export- és innovációs potenciállal rendelkeznek. A pénzügyi szolgáltatók méretkategóriái valamivel jobbak, mint az előző ágazatban tevékenykedőké, de semmiképpen sem nevezhetők tőkeerőseknek. **Így a pénzügyi vállalkezések jelentősége csak részben lehet meghatározó,** hiszen a pénzügyi szolgáltatás megfelelő operatív szektor nélkül nem lehet hosszú távon hatékony és tartósan eredményes.

3.7 A mezo-szint mint a modell lényegi alrendszerének értékelése

A kérdőíves felmérés azt bizonyítja, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlettségi szintje messze elmarad az átlagostól. A fejlődésbeli lemaradás csökkentésében óriási szerepet játszhatna a vállalkozói szféra új munkahelyek létrehozásával, innovációval, a piaci verseny élénkítésével, illetve a gazdasághoz való rugalmasabb alkalmazkodásával.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ágazati szektorok közül a hagyományos ágazatok a dominánsak, így például a kereskedelem és a mezőgazdaság. A megye ágazati struktúrája rendkívül érzékeny, mely leginkább abból adódik, hogy specializált, azaz hiányzik a több lábbon állás. Mindez a mezőgazdasági ágazatnak köszönhető, amely rendkívül kritikus pontja az ágazati szerkezetnek, ugyanakkor a legtöbb lehetőséget is ez a szektor hordozza magában.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozási struktúrájában speciális szerepet töltenek be a mezőgazdasági vállalkozások és az erre épülő teljes ipari és szolgáltató vertikum. Annak ellenére, hogy a rendszerváltástól az agrárszféra fokozatosan veszített jelentőségéből, még ma is országos átlagot meghaladó a mezőgazdasági vállalkozások jelenléte. Köszönhető ez többek között a megye természet-földrajzi adottságainak, az agrár-vertikumhoz kötődő tradícióknak, a kultúrának és a hagyományoknak. A mezőgazdaság hozzájárulása a megye bruttó hazai termékéhez országos átlagot meghaladó, ugyanakkor a hozzá kapcsolódó ipari és a szolgáltatási ágazat kiépítettsége nem megfelelő. Hiányzik az egyes ágazatok közötti áramlási folyamatok összekapcsolása, és azok beillesztése a makrofolyamatokba.

A megyében még nem ment végbe maradéktalanul a gazdasági szerkezetváltás, nem alakult ki versenyképes, rugalmas gazdasági szerkezet. Számos területen az alkalmazott termelési technológia elavult, a termelékenység összességében átlag alatti. A térségbe nem érkezett a gazdaság modernizálásához elegendő külső tőke, hiányzik az innováció, a valójában működő vállalkozások száma alacsony, s ezek közül soknak a versenyképessége országos viszonylatban is korlátozott.

A megye számára kitérési pontot stratégiai elhelyezkedése jelenthet. Ehhez viszont biztosítani kell a szükséges technológia transzfert, a megfelelően képzett humán erőforrást, de még ennél is fontosabb feladat az információ- és tőkehiány megszüntetése.

Problémát jelent tehát, hogy az egyéni vállalkozások és a KKV-k tőkenagysága, tőkeereje igen szerény, a vállalkozási szerkezet elaprózódott, emellett pedig nagy arányt képviselnek azok a KKV-k, amelyek pusztán az önfoglalkoztatási kényszer miatt jöttek létre. A tőkeszegénység eredménye a foglalkoztatási problémák növekedése, az alacsony technikai-technológiai színvonal, az innováció hiánya, illetve a vállalkozások közötti együttműködési lehetőségek elégtelen színvonalú kihasználása.

Biztosítani kell az ipari és logisztikai tevékenységek fejlődéséhez a térség peremterületein lévő gyorsforgalmi és az ahhoz csatlakozó főúthálózat korszerűsítését.

A gazdasági potenciál fejlesztésének alapját a kis- és középvállalkozások közötti együttműködési lehetőségek, valamint technológiai színvonaluk fejlesztése jelentheti. A KKV szektor megerősítését egyrészt a megyébe érkező külföldi tőkebefektetésekre, másrészt a meglévő (agrárvertikumhoz kötődő) tradicionális iparágak minőségi kiszolgálására lehetne építeni. Elengedhetetlen a vállalkozások, a felsőoktatási intézmények, tudáscentrumok, valamint kutatóintézetek kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységének támogatása, elsősorban a regionális fejlesztési pólusokban és azok alközpontjaiban. A megyében működő kis- és középvállalkozások jelentős szerepet töltenek be a lakosság foglalkoztatásában, ezért biztosítani kell tartós fejlődésüket, illetve magas hozzáadott értéket előállító termelésüket.

A *Disszertációban* a Térségi Vállalkozási Térszerkezeti-Modell három alrendszerre mentén összegyűjtöttük a teljesség igénye nélkül, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fontosabb célkitűzéseit és az ezekhez kapcsolódó megoldási javaslatokat. A célok és a javaslatok természetesen nemcsak kizárólag Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére, hanem más hasonló helyzetben lévő térségre vagy bizonyos elemei akár a nemzetgazdaság egészére vonatkozathatók. Ezek a célok és a hozzájuk rendelt megoldási javaslatok rávilágítanak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye azon problémás gazdasági, társadalmi, vállalkozási területeire, amelyek kezelésével és megoldásával jelentősen mérséklődhetne területi differenciáltságából adódó hátrányos, periférikus helyzete.

3.8 A gazdasági-társadalmi tényezők változásainak vizsgálata Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2011 óta

A vizsgálati időtáv óta eltelt időre tekintettel, indokoltnak tartottuk a kutatásunkhoz (elsősorban a mezo-szintű részmodellhez) kapcsolódó fontosabb gazdasági-társadalmi folyamatokban bekövetkező változások áttekintését, a tendenciaváltozások értékelését Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

Ennek megfelelően a regisztrált gazdasági szervezetek száma 2011-ben 116196 darab volt, ami 2016-ra 119981-re nőtt. Így a változás üteme 2012 és 2016 között évente átlagosan 0,8%-os növekedést mutat. A regisztrált vállalkozások ágazati szerkezetén belül kiemelkedik a mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozások számának növekedése, amely 2015-re 88%-kal emelkedett 2011-hez képest. Ami a működő vállalkozásokat illeti, számuk 2011-ben 27628 darab volt, ami 2015-re (27968 darab) alig változott. A növekedés üteme 2012 és 2016 között ez esetben mindössze évente átlagosan 0,31%. A külföldi közvetlen tőkével működő vállalkozások száma 2011-ben 355 darab volt, ez 2015-re sajnos tovább csökkent. Számuk 2015-ben 301 darab volt, ami alapján megállapíthatjuk, hogy 2012 és 2015 között számuk évente átlagosan 18 darabbal, azaz átlagosan 5,35%-kal csökkent.

Az összes beruházás értéke 2012 és 2016 között évi átlagban 3,88%-kal növekedett, és 2016-ra elérte a 180 milliárd forintot. (2011-ben ugyanez az érték 130 milliárd forint volt.)

A termelés ágazati szerkezetét megvizsgálva kiemelhető az ipari termelés értéke, amely 2011-ről 2016-ra 48%-kal emelkedett. Szintén pozitív tendencia mutatható ki az építőipar területén, ahol a változás 2011-hez képest pozitív irányban mintegy 20% volt.

A kutató-fejlesztő helyek száma, a kutatók száma, valamint a K+F ráfordítások összege szintén olyan változók, amelyek a hazai megyék gazdasági-társadalmi helyzetét a vállalkozások szempontjából determinálják. A K+F helyek száma 2011-ben 63 volt, ami 2016-ra 35,5%-kal csökkent. 2012 és 2016 között évente átlagosan 5 hellyel, azaz 9,26%-kal csökkent a K+F helyek száma. A kutatók számát tekintve sem sokkal jobb a helyzet, hiszen számuk még 2011-ben 483 fő volt, ami 2016-ra 328 főre csökkent. Ez a csökkenés 2012 és 2016 között évente átlagosan 30 főt, azaz 7,5%-ot jelentett. A kutatás-fejlesztésre fordított ráfordítások összege pedig 2012 és 2016 között évente átlagosan 5,7%-kal csökkent. Ezek alapján egyértelműen megállapítható, hogy az innováció és a kutatás-fejlesztés területén negatív tendencia figyelhető meg.

Szintén a pozitív lokális externáliák forrásaként értelmezhető a havi nettó átlagkereset, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében csak kis mértékben (4,6%-kal) növekedett 2011-hez képest. (Országosan a nettó átlagkereset 2011-es bázis értékkel számolva 13,8%-kal nőtt.) A megyei jövedelmek növekedési üteme jóval elmarad az országostól.

Elemzésünket tovább folytatva a munkaerő-piac szerkezetének változása némi javulást mutat 2011-hez képest. A foglalkoztatottak száma 2012 és 2016 között évente átlagosan 4,35%-kal nőtt, míg a munkanélkülieké 5,47%-kal csökkent. A munkanélküliségi ráta a 2011-es 18,2%-ról 2016-ra 11,6%-ra csökkent.

A demográfiai folyamatok szintén mezo-szinten integrálódó tényezőknek tekinthetők. Az élveszületések száma javult, míg 2011-ben 5346 fő volt, addig ez az érték 2016-ra 6312-re nőtt. Így évente átlagosan 2012 és 2016 között 3,1%-kal nőtt az élveszületések száma. Ami a halálozásokat illeti, számuk sajnos szintén nőtt, viszont intenzitását tekintve 2012 és 2016 között évente átlagosan mindössze 0,62%-kal. Ezek alapján még mindig a természetes fogyás jelensége mutatható ki, de értéke a 2011-es -1159 főről, 2016-ra -526 főre változott.

A belföldi vándorlás szintén romló tendenciát mutat: 2011-ben a megyéből elvándorolt népesség száma 3307 fő volt, 2016-ban pedig 3722 fő. A nemzetközi vándorlási különbözet 2011-ben 841 fő, míg 2016-ban 3231 fő volt, ez viszont már sokkal aggasztóbb jelenség.

Mindezeket összevetve a tényleges fogyás értéke 2011-ben -3625 fő volt, ami 2016-ban -1017. Ez a javulás egyértelműen az élveszületések növekedésének és a halálozások csökkenésének köszönhető.

Az eltartottsági ráta nem változott jelentősen, az átlagéletkor azonban mind a nők, mind a férfiak esetén javult. Jelentősen romlott viszont az öregedési index, hiszen 2012-ben mértéke 79,9 volt, 2016-ban viszont már 95,7, melynek háttérében egyértelműen a fiatalok elvándorlása áll, részben a központi régió, részben a nyugati országok irányába.

Infrastrukturális szempontból az autópálya hossza Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – amely fontos tranzitszerepet tölt be a kelet-nyugati áruszállításban – 2011 óta 19 km-ről 71 km-re nőtt.

Megvizsgáltuk a területi egyenlőtlenségek mérésének egyik legelterjedtebb mérőszámát, a *Hoover-indexet* a GDP és a működő vállalkozások 2015. évi megyei adatai esetén. Ez alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a GDP, vagy a működő vállalkozások 8,24%-át kellene átcsoportosítani a magyar megyék között ahhoz, hogy területi megoszlásuk azonos legyen. Ugyanez az érték 2011-ben 5,5% volt. Az egyes megyék gazdasági súlya, népessége, infrastruktúrája, tőkevonzó képessége persze nem biztos, hogy a mutatók azonos eloszlását követeli meg. Ez alapján ugyanakkor azt kijelenthetjük, hogy a területi különbségek a magyarországi megyék között a GDP és a működő vállalkozások esetében tovább nőttek.

3.9 A kutatás új és újszerű eredményeinek összefoglalása

A kutatásunk kapcsán született új és újszerű eredményeket az alábbiakban foglaljuk össze:

- Az üzleti vállalkozások tevékenységének, szerkezeti jellemzőinek elemzése kapcsán arra a következtetésre jutottunk, hogy egyre komplexebb világunkban nélkülözhetetlen *a vállalkozások tevékenységét a makro-, a mikro- és a mezo környezet kölcsönös rendszerében vizsgálni*. A vállalkozások kvantitatív és kvalitatív ismérveit a gazdasági-társadalmi mechanizmusokból kiindulva célszerű feltárni, hiszen a *makro-szintű összefüggések rendszere szolgáltat alapot a mikro-szintű elemzésekhez*. A kettő metszetét jelentő *mezo-szint* a regionális térszerkezeti sajátosságokat kiemelve egységes keretbe zárja a gazdasági, társadalmi folyamatok összefüggésrendszerét. A vállalkozások működését, tevékenységét meghatározó szerkezeti sajátosságok mélyen beágyazódnak a társadalmi-gazdasági folyamatok rendszerébe, így a következmények és a beavatkozások miatt nem mellőzhetők sem a makro-, sem a mikro-, sem pedig a mezo-szinten érvényesülő hatásmechanizmusok. *A vállalkozói alrendszer és a gazdasági-társadalmi környezet kapcsolatrendszerében az összefüggések jellemzői, kritikus pontjai statisztikai módszerekkel feltárhatók, kvantifikálhatók, és ezek alapján a modell egységes keretbe zárható*. Ezzel a szemlélettel a területre jellemző vállalkozási struktúra, valamint annak belső és külső kapcsolatrendszere egységes, az adott területre jellemző rendszerként jellemezhető.
- **Disszertációnk legnagyobb eredményének tartjuk, hogy megalkottuk az ún. *Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modellt***, amely három mérési részmodell (*makro-, mikro- és mezo-szintű*) összefüggő rendszere. A Modell segítségével egyrészt kifinomult módszertan alapján válik elemezhetővé egy adott térség fejlettsége, a térségen belül pedig a vállalkozások helyzete, szerepe, fejlődési lehetősége, másrészt meghatározhatók a gazdasági-társadalmi fejlettséget befolyásoló makro- és mikro-szintű tényezők által kifejtett hatások iránya és mértéke. A modellben három kiemelt alrendszer kölcsönhatása érvényesül, ahol a vállalkozói szektor a gazdasági és társadalmi környezetbe ágyazottan szerepel, statisztikai módszertani eszközökkel alátámasztott összefüggés-rendszerben. A gazdasági folyamatok működése és értékelése szempontjából a vállalkozások szereplők,

akiket különböző eszközökkel, a tényezők alakításával lehet befolyásolni. A modell célja, hogy a vállalkozások gazdasági tevékenységét helyzetét és szerepét a vállalkozási jellemzők, valamint a gazdasági-társadalmi folyamatok összefüggésében értékelje, továbbá jelölje ki azokat a beavatkozási pontokat, melyeken keresztül növelhető a vállalkozói aktivitás és teljesítmény, közvetett módon a vállalkozások versenyképessége. A modell központi eleme a vállalkozói aktivitás és teljesítmény, amely adott térségi szinten kapcsolatot teremt a makro-szintű folyamatok és a mikro-szintű vállalkozási jellemzők között.

- A *makro- és a mezo-szintű részmodell* alapján más kutatásokkal összhangban megállapítottuk, hogy a gazdasági-társadalmi folyamatok hatására az ország különböző területei között a legtöbb vonatkozásban jelentős különbségek alakultak ki. A disszertáció céljával összhangban a hazai megyék gazdasági-társadalmi helyzetét a vállalkozások szempontjából determináló tényezők közül az általános gazdasági fejlettséget, a vállalkozások általános szektorális jellemzőit, a munkaerőpiac szerkezetét, a térségben élők jövedelmi színvonalát, a főbb demográfiai folyamatok alakulását, a lakosság iskolai végzettségét, valamint az adott térség infrastrukturális jellemzőit vettük figyelembe vizsgálataink során.

A vizsgált változók közül a pozitív lokális extern hatások forrásaként értelmezhető:

- a vállalkozásűrűség és az ebből következő gazdasági agglomeráció,
- a működő/regisztrált vállalkozások aránya,
- a K+F helyek száma, tényleges létszáma, a K+F ráfordítások értéke,
- a bruttó, illetve nettó átlagkereset,
- a tényleges szaporodás, a népsűrűség, az eltartottsági ráta,
- az autópályák hossza, az épített/megszűnt lakások aránya, a szennyvízhálózat kiépítettsége *statistikailag meghatározó szerepet töltenek be az egyes térségek gazdasági fejlettségében, melyek egyben a területi differenciáltság jelenségét is erősítik.*

- A *főkomponens-elemzés* alapján lehetőség nyílt a magyar megyék több tényezőt figyelembe vevő sorrendbe állítására gazdasági súlyuk alapján: 1. Győr-Moson-Sopron megye, 2. Pest megye 3. Komárom-Esztergom megye. A kutatásunk célterületét jelentő Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a relatív mutatók alapján képzett főkomponens-elemzés szerint a 18. helyen áll.
- *Egyenlőtlenségi mérőszámokkal* elemeztük a hazai megyék, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségei közötti gazdasági-társadalmi különbségeket. A Hoover-index (2011. évi adatai) alapján megállapítottuk, hogy a GDP vagy a működő vállalkozások 5,5%-át kellene átcsoportosítani ahhoz, hogy a GDP és a működő vállalkozások területi eloszlása azonos legyen a hazai megyékben. A működő vállalkozások 3,5%-át kellene átcsoportosítani a megyék között ahhoz, hogy a működő vállalkozások és a foglalkoztatás eloszlása területileg hasonló legyen. A K+F ráfordítások mintegy 28%-át kellene átcsoportosítani, ahhoz, hogy a GDP és a K+F ráfordítások területi eloszlása a hazai megyék között azonos legyen. A *Robin Hood-index* alapján arra következtettünk, hogy az összjövedelem közel 9%-át kellene átcsoportosítani az átlag fölötti és az átlag alatti jövedelemmel rendelkező megyék között ahhoz, hogy a népességgel arányos legyen a jövedelem-eloszlás.
- Kistérségi bázison számolva a működő vállalkozások közel 50%-át kellene átcsoportosítani ahhoz, hogy a működő vállalkozások és a megyén belüli munkanélküliség eloszlása azonos legyen. Továbbá megállapítottuk, hogy az adófizetők 3,3%-át kellene átcsoportosítani a kistérségek között ahhoz, hogy az adófizetők aránya és a népesség aránya területileg azonos eloszlású legyen. A szegényebb térségek jövedelemtermelő képességét 10%-kal kellene növelni változatlan feltételek mellett

ahhoz, hogy a jövedelemegyenlőtlenségek kiegyenlítődjenek. Az eredmény szignifikánsnak tekinthető, ami a területi jövedelemegyenlőtlenséget, és ezáltal a kistérségek közötti fejlettségi különbséget igazolja. Számításaink kistérségi szinten a megyeinél nagyobb gazdasági-társadalmi fejlettségi különbségeket jeleznek az elméleti következtetésekkel összhangban.

- A *mikro-szintű részmodell tesztelése*, azaz a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vállalkozások szerkezetének reprezentatív felmérés keretében történő vizsgálata meglepő és kevésbé meghökkentő eredményeket egyaránt tartogatott. Elsőként magának a kutatásnak az újszerűségét említenénk, hiszen tudomásunk szerint ilyen jellegű felmérés Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, ebben a témában még nem készült. Hasonló témájú, de eltérő célcsoportot kijelölő és módszertant alkalmazó felmérésekről vannak ismereteink. A mikro-szintű részmodell tesztelését szolgáló empirikus kutatás alapján megállapítottuk, hogy országos átlagot meghaladó a mezőgazdasági vállalkozások aránya, melyek között az egyéni vállalkozási és a szövetkezeti forma felülreprezentált a teljes sokasághoz képest. A tőkeszegénység az árbevétel és a mérlegfőösszeg nagyságában is megmutatkozik. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak átlagos létszáma a többi ágazathoz viszonyítva jelentősnek tekinthető, ugyanakkor az elbocsátás veszélye is e szektorban a legfenyegetőbb. A mezőgazdaság tulajdonosi szerkezetében a 100%-os magyar tulajdonlás a meghatározó. A legkritikusabb pontja ennek a szektornak az export- és a K+F tevékenység, melynek teljesítménye a tőkeszegénység és az elavult ágazati szerkezet miatt minimálisnak tekinthető. A mezőgazdaság és az oktatás kapcsolata a szakmai gyakorlóhelyek biztosítását tekintve megfelelő. Emellett a területi fejlődésben meghatározó szerepet a pénzügyek és az ipar területén tevékenykedő vállalkozások játszanak, amelyek egyértelműen tőkeerős, exportorientált és aktív kutatás-fejlesztést folytató, főleg külföldi tulajdonban lévő részvénytársaságok, illetve korlátolt felelősségű társaságok, jelentős foglalkoztatásban betöltött szerepvállalással. A külföldi vállalkozások esetén a foglalkoztatottak átlagos létszáma szignifikánsan meghaladja a magyar vállalkozásokét, vagyis a létszám-koncentráció erős.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozásait *klaszteranalízis* segítségével *négy csoportba* soroltuk. A csoportképzésben leginkább a tevékenységi kör, a tulajdonosi szerkezet az export- és a K+F tevékenység játszott meghatározó szerepet. Ezek alapján a következő vállalkozási csoportokat alakítottunk ki: „*perifériára szoruló*”, „*közösségi igényeket kiszolgálók*”, „*gazdaságot dinamizálók*” és „*pénzügyi szolgáltatók*”. A négy klaszter között további szignifikáns különbség mutatható ki gazdálkodási forma, árbevétel, létszám, mérlegfőösszeg és jövőbeli foglalkoztatás alapján. Ezek azok a tényezők, amelyek alapvetően meghatározzák, hogy a megye vállalkozásai periférián helyezkednek el, vagy a gazdaság dinamizálásában vesznek részt.
- A Térségi Vállalkozási Térszerkezeti-Modell három alrendszerre mentén összegyűjtöttük a teljesség igénye nélkül Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fontosabb célkitűzéseit és az ezekhez kapcsolódó megoldási javaslatainkat.

Végül a modellel kapcsolatban mindenképpen ki szeretnénk emelni, hogy a térgazdaságtan leegyszerűsített szempontjait, leegyszerűsített összefüggéseit kívánjuk bemutatni, elsősorban a vállalkozási szféra gazdasági térben érvényesülő jellemzőinek a kiemelésével. **Modellünk abból a szempontból újszerű, hogy kitüntetett szerepet szán a vállalkozási szféra térszerkezeti jellemzőinek a gazdasági-társadalmi folyamatok területi vizsgálatában.**

A fent említett új és újszerű eredmények reményeink szerint – ha csak kis mértékben is –, de hozzájárulnak a vállalkozások elméleti síkon való megközelítéseinek értelmezéséhez, valamint a gazdasági tevékenységek tervezési, végrehajtási és ellenőrzési feladatainak megoldásához, nemzetgazdasági, térségi és vállalkozási szinten egyaránt.

3.10 Az eredmények hasznosítása

Az értekezésben fellelhető kutatási eredmények reményeink szerint, mind nemzetgazdasági, mind vállalkozási szinten, ha csak kis mértékben is, de hozzájárulnak a vállalkozások tervezési, végrehajtási, ellenőrzési és fejlesztési feladatainak megoldásához. Előzetes terveink szerint a kutatás eredményei a következő területeken kerülnek felhasználásra.

- A megyei *vállalkozásfejlesztési stratégia* támogatásához, az *operatív feladatok szakértői felülvizsgálatához*, valamint a következő évek teendőinek átfogó tervezéséhez.
- A *Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell* révén egy olyan eszköz kerülhet a vállalkozások és a területi tervezők kezébe, amely képes komplex képet adni a területi folyamatok vállalkozásokra kifejtett hatás-mechanizmusáról. Mivel a hatások és összefüggések időben (és térben is) eltérnek és folyamatosan változnak, így időről időre tovább kell fejleszteni a modell egyes elemeit és újra kell értelmezni a közöttük lévő kapcsolatok rendszerét.
- A disszertáció egésze felhasználható a területfejlesztéssel, a területi egyenlőtlenségekkel, valamint az üzleti vállalkozásokkal kapcsolatos *további elméleti és empirikus kutatások kiinduló szakirodalmi forrásaként*.
- A doktori értekezés további célcsoportját *a területi egyenlőtlenségek, az üzleti vállalkozások és a statisztika témakörével foglalkozó oktatók-kutatók, elméleti és gyakorlati szakemberek* képezhetik.
- A felsorolásból nem maradhat ki a *felsőoktatás*, amellyel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a disszertáció egyes fejezetei beépülnek a „*Vállalkozási ismeretek*” és a „*Statisztika*” című tantárgyak oktatásába.

Felelőtlen javaslatokba azonban nem szeretnénk bocsátkozni, ezért szólnunk kell a kutatás korlátairól. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére kiterjesztett vállalkozási megkérdezés eredményei csak a közölt megbízhatósági és pontossági peremfeltételek mellett általánosíthatók, amelyek az adott időszak sajátosságainak megfelelően változhatnak. Tekintettel az elemzés bázis időszakának hosszára, a tényezők változatlansága csak rövid távon feltételezhető.

Végezetül reményeink szerint eredményeink és következtetéseink hozzájárulnak a témával kapcsolatos hazai és nemzetközi tudományos gondolkodás továbbfejlődéséhez. Továbbá bízunk abban, hogy munkánk közvetett módon szolgálja a tudásba vetett alapvető hit megerősítésével a nemzetgazdasági, a vállalkozási és az egyéni célok teljesülését.

4 Irodalomjegyzék

1. BABBIE E. (1998): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest
2. CAPELLO R. (2009): *Space, growth and development*. Capello R. – Nijkamp P.: Handbook of Regional Growth and Development Theories. Edward Elgas, Cheltenham-Northampton, 529.
3. DUSEK T. (2004): *A területi elemzések alapjai*. ELTE TTK Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest
4. EGYED K. (2009): *Egyenlőtlenségek, pályázati források és kapcsolati hálók a Sopron-Fertődi kistérségben*. Ph.D. értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, „Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata” Doktori Iskola
5. FREEDMAN D. – PISANI R. – PURVES R. (2005): *Statisztika - Statisztikai módszerek a társadalomkutatásban*. Typotex Kiadó, Budapest
6. HAJDU O. (2003): *Többváltozós statisztikai számítások*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
7. HOTELLING H. (1993): *Analysis of a Complex of Statistical Variables into Principal Components*. Journal of Educational Psychology
8. HUNYADI L. – MUNDRUCZÓ GY. – VITA L. (2001): *Statisztika*. Aula Kiadó, Budapest
9. KÁLLAY L. – IMREH SZ. (2004): *A kis- és középvállalkozás-fejlesztés gazdaságtana*. Aula Kiadó, Budapest
10. KRUGMAN P. (2003): *Földrajz és kereskedelem*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
11. LENGYEL I. (2000): *A regionális versenyképesség tényezői, különös tekintettel a Dél-Alföldre*. In: Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): *Versenyképesség–regionális versenyképesség*. Szeged, JATEPress, 39-57.
12. LENGYEL I. (2003): *Verseny és területi fejlődés*. JATEPress, Szeged, 256-304.
13. MADDALA G. S. (2004): *Bevezetés az ökonometriába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
14. MOLNÁR L. (2008): *Mintavétel a marketingkutatásban, különös tekintettel a divizív és agglomeratív rétegzésre*. In: Piskóti István, Erdélyiné Ruzs Annamária (szerk.) *Marketingkaleidoszkóp 2008: Tanulmányok a Marketing Intézet kutatási eredményiből*. Miskolc: Miskolci Egyetem Marketing Intézet, 291-313.
15. NEMES NAGY J. (2005): *Regionális elemzési módszerek*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest
16. NEMES NAGY J. (2009): *Terek, helyek, régiók*. A regionális tudomány alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest
17. PORTER M. E. (1990): *The competitive advantage of nations*. The Free Press, New York
18. STORPER M. (1997): *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: The Guilford Press. pp. 26-28.

5 Publikációs jegyzék

1. [2005] (Nagy Tímea) „Az ITD Hungary bemutatja: tanácsadás felsőfokon” Inventárium, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar, Nyíregyháza, 58-65 oldal (ISSN 1787-7113)
2. [2005] (Nagy Tímea) „Az EU-csatlakozás hatása az ITDH tevékenységére” Doktoranduszok Fóruma, Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa, Miskolc, Miskolci Egyetem, 160-168 oldal (Nyomdaszám: ME. Tu-99/2006.)
3. [2005] (Nagy Tímea) „Az ITD Hungary szerepe a magyar kis- és középvállalatok versenyképességének növelésében” Ünnepi tanulmányok Czabán János professzor 70. születésnapjára, Miskolci Egyetem, Gazdálkodástani Intézet, 157-164 oldal (ISBN: 963 661 690 6)
4. [2006] (Nagy Tímea) „A kis- és középvállalkozások jelene és jövője az Észak-Alföldi Régióban, benne Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” Tudás és versenyképesség pannon szemmel, Pannon Gazdaságtudományi Konferencia tanulmánykötet II., Veszprém, Pannon Egyetem, 262-268 oldal (ISBN: 963 9696 03 X)
5. [2007] (Nagy Tímea) „Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozási szerkezetének statisztikai elemzése az ezredfordulón” Inventárium, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar, Nyíregyháza, 167-180 oldal (ISSN 1787-7113)
6. [2007] (Nagy Tímea) „Vállalkozási jellemzők és gazdasági folyamatok közötti összefüggések feltárása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” Európai Integráció – Elvek és döntések gazdasági fejlődés Európában, II. Pannon Gazdaságtudományi Konferencia, Tanulmánykötet II., Veszprém, Pannon Egyetem, 285-293 oldal (ISBN: 978-963-9696-30-3)
7. [2007] (Nagy Tímea) „Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozási szerkezetének statisztikai elemzése, valamint a vállalkozási jellemzők közötti összefüggések feltárása” XXVIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Közgazdaságtudományi Szekció Doktorandusz Konferencia, Miskolc, Miskolci Egyetem, (CD kiadvány) (ISBN: 978-963-661-768-4)
8. [2007] (Nagy Tímea) „A gazdasági folyamatok és a vállalkozási jellemzők kapcsolatának statisztikai vizsgálata Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa, 120-129 oldal (Nyomdaszám: ME. Tu-59/2008.)
9. [2007] (Nagy Tímea) „Tanulmány az Észak-alföldi Régió munkaerőpiaci helyzetéről” Inventárium Különkiadás, Karrierkutatás 2006., Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar, Nyíregyháza, 26-37 oldal (ISSN 1787-7113)
10. [2007] (Nagy Tímea) „Small and Medium-Sized Enterprises at Present and in the Future in the Northern Great Plain Region and in Szabolcs-Szatmár-Bereg Country” Acta Beregsasiensis, A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II. Hungarian Collage of Transcarpathia, Volume VI. Special Edition, 7-14 p. (ISBN: 966-7966-49-6)
11. [2008] (Nagy Tímea) „Az összefüggés-vizsgálat módszerének bemutatása Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági folyamatainak tükrében” Inventárium, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar, Nyíregyháza, 219-230 oldal (ISSN 1787-7113)
12. [2008] (Nagy Tímea) „A gazdaságfejlesztési kutatás kérdőíves felmérésének elemzése, értékelése” Inventárium, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar, Nyíregyháza, 231-244 oldal (ISSN 1787-7113)

13. [2008] (Makszim Györgyné) „*A kutatás-fejlesztés szerkezetének statisztikai vizsgálata*” Inventárium, A tudásteremtő fakultás eredményei, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Főiskolai Kar, Nyíregyháza, 233-244 oldal (ISBN: 978-963-9909-06-9)
14. [2008] (Nagy Tímea) „*Szabolcs-Szatmár-Bereg megye üzleti vállalkozásainak bemutatása idősorok elemzésével*” Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szemle XLIII. évfolyam – 2008/2, 217-228 oldal (Indexszám: 25923) (ISSN 1216-092X)
15. [2010] (Makszim Györgyné) „*Statisztikai helyzetkép Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalászási szerkezetéről*” Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Krúdy Könyvkiadó, Nyíregyháza, II. évfolyam 2. szám, 65-77 oldal (ISBN 978-963-9909-78-6)
16. [2011] (Makszim Györgyné) „*Kísérletek a közgazdasági vállalatelméletek magyarázatának rendszerezésére*” Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, III. évfolyam 1. szám, 125-139 oldal (ISBN 978-615-5097-17-1)
17. [2011] (Makszim Györgyné) „*A magyar megyék gazdasági fejlettségének összehasonlító elemzése a társadalmi folyamatok összefüggésében*” Comitatus Önkormányzati Szemle, A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata, Veszprém, Nyomdakész Kft., június XXI. évfolyam 200. szám, 18-27 oldal (ISSN 1215-315X)
18. [2011] (Makszim Györgyné) „*A new Element – the Role of Networking Capital in Explaining the three main Questions of Corporate Theory*” Journal of Economic and Social Studies, Special edition in English, The College of Nyíregyháza, Faculty of Economics and Social Studies, Hungary, Nyíregyháza, 61-69 p. (ISBN 978-615-5097-25-6)
19. [2011] (Makszim Györgyné) „*Magyarország megyéinek fejlettség szerinti rangsorolása*” Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, III. évfolyam 2. szám, 39-49 oldal (ISBN 978-615-5097-27-0)
20. [2011] (Makszim Györgyné) „*A magyar megyék rangsorba állítása főkomponens-elemzéssel, különös tekintettel Szabolcs-Szatmár-Bereg megye helyzetére*” Comitatus Önkormányzati Szemle, A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata, Veszprém, Nyomdakész Kft., október XXI. évfolyam 204. szám, 51-57 oldal (ISSN 1215-315X)
21. [2012] (Dr. Galó Miklós – Makszim Györgyné) „*Statisztika I.*” Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza (ISBN 978-615-5097-36-2)
22. [2012] (Galó Miklós – Makszim Györgyné) „*Szabolcs-Szatmár-Bereg megye üzleti vállalkozásainak tipizálása klaszteranalízis segítségével*” Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, IV. évfolyam 1. szám, 71-81 oldal (ISBN 978-615-5097-47-8)
23. [2012] (Makszim Györgyné) „*Utópia, avagy realitás: a területi különbségek megyei szintű vizsgálata*” Gazdasági és Társadalomtudományi Közlemények, Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, IV. évfolyam 2. szám, 95-103 oldal (ISBN 978-615-5097-59-2)
24. [2013] (Makszim Györgyné) „*Analysis of disparities in economic development and its reasons*” Kommunikáció, Média, Gazdaság, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola (negyedéves folyóirata), 2012-2013/X. évf. 1-2. szám, 67-78 p.

25. [2014] (Makszim Györgyné) „*A vállalati elit és a kapcsolati tőke viszonyának elemzése*” In: Acta medicinae et sociologica, ISSN 2062-0284, Vol. 5., No. 14-15., 131-150. p.
26. [2017] (Makszim Györgyné dr. Nagy Tímea) „*A vállalkozási szempontú térszerkezeti vizsgálatok egy lehetséges modellje*” ICUBERD Konferencia, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi kar, Konferencia előadás, 2017. november 30.
27. [2018] (Makszim Györgyné – Galó Miklós – Nyilas József) „*Statisztika III. - Statisztikai módszerek számítógépes alkalmazása*” Nyíregyházi Egyetem, Gazdálkodástudományi Intézet, Nyíregyháza, Megjelenés alatt
28. [2018] (Makszim Györgyné dr. Nagy Tímea) „*A Térségi Vállalkozási Térszerkezeti Modell elméleti bemutatása*” Kommunikáció, Média, Gazdaság, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola (negyedéves folyóirata), megjelenés alatt
29. [2018] (Makszim Györgyné dr. Nagy Tímea) „*A közfoglalkoztatás mint munkaerő-piaci eszköz fejlődése*” Comitatus Önkormányzati Szemle, A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata, Veszprém, Nyomdakész Kft., megjelenés alatt